

Pogranični odnosi između mletačkih i osmanskih podanika u Imotskoj krajini potkraj 18. stoljeća

Vuković, Neda

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:906792>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni diplomski studij povijesti (dvopredmetni); smjer: nastavnički

Neda Vuković

**Pogranični odnosi između mletačkih i osmanskih
podanika u Imotskoj krajini potkraj 18. stoljeća**

Diplomski rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni diplomski studij povijesti (dvopredmetni); smjer: nastavnički

Pogranični odnosi između mletačkih i osmanskih podanika u Imotskoj krajini potkraj 18. stoljeća

Diplomski rad

Student/ica:

Neda Vuković

Mentor/ica:

Prof. dr. sc. Kristijan Juran

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Neda Vuković**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Pogranični odnosi između mletačkih i osmanskih podanika u Imotskoj krajini potkraj 18. stoljeća** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 20. siječnja 2022.

Sadržaj

Uvod	1
Mletačko osvojenje imotske utvrde 1717. godine.....	3
Razgraničenje nakon Maloga rata (1717.–1721.)	9
Uspostavljanje mletačke vlasti na novostečenom teritoriju Imotskoga	13
Pogranični sporovi na području Imotske krajine potkraj 18. stoljeća	15
Imotska krajina u svjetlu mletačko-osmanske korespondencije	15
Hajduci na imotsko-bekijskom pograničju	20
Vjerovničko-dužnički sporovi.....	27
Pljačke i razbojništva	37
Zaključak.....	44
Sažetak	47
Summary	48
Popis literature.....	49
Popis karata	53

Uvod

Utvrda Imotski, zajedno s dijelom njegove okolice koja je dobila naziv krajine, zadnje je teritorijalno proširenje Mletačke Republike u Dalmaciji. Ovo proširenje Republika je ostvarila u posljednjem mletačko-osmanskome sukobu u prvoj polovici 18. stoljeća. Povod sukobu kao i pojedini momenti tijekom rata prikazani su u ovome radu u svrhu rasvjetljavanja nekih komponenti koje su značajne za povijest Imotske krajine i osvajanja same utvrde. Isto tako, njihov prikaz doprinosi poznavanju odnosa osmanskih i mletačkih vlasti na imotsko-bekijskom pograničnom području tijekom 18. stoljeća, a samim time i razumijevanju geopolitičke situacije u kojem je živio puk ovog područja. Naime, tijekom ovog stoljeća egzistencija stanovništva Imotske krajine i Bekije bila je često ugrožavana bolešću, prirodnim nepogodama i glađu. Isto tako, usprkos zalaganju i mletačkih i osmanskih vlasti u ovom razdoblju česta pojava su bili hajduci. U ovome radu donosi se pregled nedaća koje su mučile pogranično stanovništvo kroz cijelo stoljeće pa se tako u radu dotiče i geostrateškog položaja Imotskog i Imotske krajine koja se nalazi na sjecištu trgovačkih putova iz Bosne prema lukama u Dalmaciji, osobito Makarskoj i Omišu.

Ipak, najveći fokus u ovome radu je stavljen na početak posljednjeg desetljeća 18. stoljeća. Na temelju dragomanskih spisa koji se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru, u ovom radu donesen je prikaz pograničnih sporova tijekom 1792. i 1793. godine u Imotskoj krajini. U ovo vrijeme predstavnik mletačke vlasti u Imotskome i Imotskoj krajini je Francesco Danese. Sve informacije koje će biti iznesene u ovom radu temelje se na njegovoj korespondenciji, kako s visoko dužnosnicima Bosanskog pašaluka, tako i s njegovim nadređenima u mletačkoj Dalmaciji. U ovome radu pokušat će se dokučiti koliko je geostrateški položaj Imotskoga, a i naselja Imotske krajine, doprinio u javljanju pograničnih sporova. U tom pogledu prikaz sporova je podijeljen na vjerovničko-dužničke odnose te na pljačke i razbojništva u Imotskoj krajini. Kroz njih, pokušat će se opisati mletački protokol u

rješavanju prijestupa podanika koji su prijavljeni od strane osmanske vlasti, kao i postupanje osmanskih dužnosnika po pitanju potraživanja koja traži Francesco Danese. Drugim riječima, nastojat će se prikazati zajedničke značajke svih vjerovničko-dužničkih sporova kroz način na koje su vlasti ove sporove razrješavale te sve okolnosti koje su poznate iz zapisa, a dovele su do određenoga rješenja. Također, istaknut će se prilike pod kojima se neki pogranični spor rješava, odbacuje ili prelazi u jurisdikciju viših instanci sudstva u Mletačkoj Republici. Naposljetku, pokušat će se odgovoriti i na to u kojoj mjeri surađuju mletačke i osmanske vlasti da bi se pogranični sporovi uklonili i da bi se suzbilo djelovanje hajduka. Svrha ovoga rada je, na temelju podataka iz dragomanskih spisa, doprinijeti spoznaji povijesnih i životnih okolnosti puka na pograničnom imotsko-bekijskom prostoru, prilika u kojima su se nalazili te načina na koje su u takvim prilikama nastojali osigurati vlastitu egzistenciju. Isto tako, analizom ove izvorne arhivske građe nastojat će se nadopuniti postojeće spoznaje o povijesti Imotskoga i Imotske krajine te spoznaje koje su proizišle iz djelomične analize ovih spisa od strane drugih autora.

Mletačko osvojenje imotske utvrde 1717. godine

Utvrda Imotski bila je u rukama Osmanlija od kraja 15. stoljeća sve do 1717. godine kada je osvajaju Mlečani tijekom Drugog Morejskoga rata. Ovaj rat, nazivan još i Mali rat trajao je od 1714. do 1718. godine te je ujedno i posljednji mletačko-osmanski ratni sukob prije pada Republike 1797. godine.¹ Započeo je ofenzivnim djelovanjem Osmanskoga Carstva na Mletačku Republiku oko teritorija u Sredozemnome moru. Naime, Osmansko Carstvo se nakon zadovoljavajućega okončanja sukoba s Rusijom osjetilo dovoljno vojno jako da napadne Republiku te pokuša ostvariti teritorijalna proširenja, osobito nakon Karlovačkoga mira 1699. kojim su izgubili dio svojih posjeda u korist Republike.² Od vremena ovoga posljednjeg mletačko-osmanskog sukoba u 17. stoljeću, Osmansko carstvo je tražilo razlog za novi rat s Republikom jer je bilo nezadovoljno ishodom prošloga. Konačan povod za novi rat pronašli su u tome što je Mletačka Republika pružila utočište crnogorskom vladiki te ostalim starješinama i stanovništvu u Boki kotorskoj nakon što su Osmanlije bile napale Crnu Goru. Zajedno s drugim argumentima Osmansko Carstvo objavilo je rat Republici u prosincu 1714. godine.³

Ovaj rat Mletačka Republika u Dalmaciji dočekala je nespremno, s manjkom ljudstva i vojne opreme za obranu svojih posjeda. Njezine vojne snage sastojale su se od redovnih pandurskih četa, plaćenika te običnoga puka.⁴ Međutim, Republika je bila prilično uspješna u osvojenju manjih osmanskih stražarskih baza na dalmatinskoj bojišnici. Isto tako, Mlečani su iskoristili nezadovoljstvo nemuslimanskog stanovništva u Osmanskom Carstvu koje im je

¹ L. Čoralić, 2013, str. 346; M. Pavić, 2014, str. 297, 307. U ovome radu neće se ulaziti u pregled cjelokupnoga mletačko-osmanskog sukoba 1714.–1718. godine, nego će se samo istaknuti neke značajke ratovanja u Dalmaciji koje su važne za daljnju razradu teme o Imotskom i Imotskoj krajini.

² K. Jurišić, 1972, str. 122.

³ G. Stanojević, 1962, str. 12–14, I Pederin, 1994, str. 207.

⁴ G. Stanojević, 1962, str. 14.

pružilo potporu i snagu u ljudstvu u ovom sukobu.⁵ Bitan trenutak u ovom ratu je pokušaj Osmanlija da ponovno zaposjednu Sinj 1715. godine.⁶ Međutim, njihov napad je odbijen te je tako ujedno spriječen daljnji proboj Osmanlija kroz dalmatinsko zaleđe prema dalmatinskoj obali. Republika, tijekom Maloga rata, točnije 1716. godine, sklapa savez s Habsburškom Monarhijom, što ujedno označava prekretnicu u ovome ratu. Osmansko Carstvo je uključanjem Monarhije bilo prisiljeno još više raspodijeliti svoje vojne snage, što je rezultiralo dodatnim gubitkom teritorija.⁷

U ljeto 1717. godine pod vodstvom Alvisea Moceniga povedena je akcija oslobađanja utvrde Imotski od Osmanlija. Ovu akciju su potpomogli i poticali franjevci koji su tijekom prošlog stoljeća, za vrijeme trajanja i drugih mletačko-osmanskih sukoba, pokušavali Imotski preoteti iz osmanskih ruku i predati ga pod zaštitu Mletačke Republike. Kroz turbulentno 17. stoljeće, imotski franjevci su iz svog samostana na Otoku⁸ u više navrata bježali u primorske gradove i na otoke predvođeni narodom i osmišljavajući planove za istjerivanje Osmanlija iz utvrde Imotski.⁹ Za vrijeme Maloga rata, fra Stjepan Vrljić, tadašnji gvardijan franjevačkog samostana u Imoti na Otoku i Mate Šoić, trgovac iz Mostara, dali su najveći poticaj za pokretanje vojne akcije za oslobođenje utvrde Imotski.¹⁰ Naime, Šoić se obvezao Republici i novčano pomoći budu li gubici prilikom ove akcije preveliki.¹¹

Naredbu za opsadu i pokušaj oslobođenja utvrde Imotski iz osmanlijskih ruku izdao je tadašnji generalni providur Alvise Mocenigo. S obzirom da su još 1715. franjevci i dio naroda

⁵ Isto, str. 14-15.

⁶ L. Čoralić, 2013, str. 346; M. Pavić, 2014, str. 296-297, 306; A. Ujević, 1991, str. 131.

⁷ M. Pavić, 2014, str. 296-297, 306-307; M. Katanušić, 2013, str. 5-6.

⁸ Imotski franjevci su se, sudeći prema dostupnoj literaturi, preselili i sagradili samostan na otočiću u jezeru Prološko Blato u prvoj polovici 17. stoljeća. K. Jurišić, 1972, str. 114.

⁹ K. Jurišić, 1972, str. 26-27, 113-122; A. Ujević, 1991, str. 119-126.

¹⁰ K. Jurišić, 1972, str. 26-27; E. Pelidija, 1989, str. 218-219; A. Ujević, 1991, str. 131-133.

¹¹ Z. Tolić, 2018, str. 11.

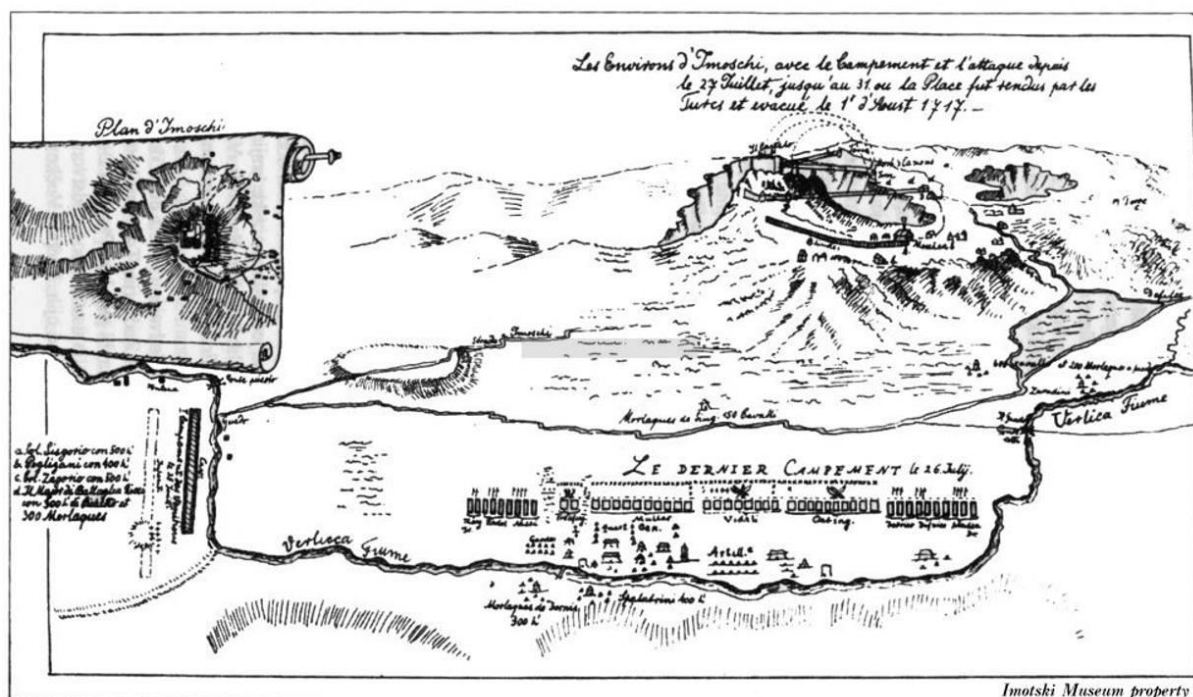
iselili na Zadvarje i u okolicu Omiša, gdje se formirao i novi samostan imotskih franjevacu uz odobrenje mletačkih vlasti, vojna oprema je najprije dopremljena do tamo kao i sva opskrba za kretanje u vojni pohod.¹² Osim opskrbe, trebalo je onemogućiti dolazak pomoći Osmanlijama koje su još uvijek držale utvrdu Imotski. U tu svrhu Mocenigo je poslao svoje ljude i aktivirao ih na pozicijama na Neretvi, Trebinju, Stonu, Vrgorcu i Sinju. Tako je želio zapriječiti Osmanlije iz okolnih područja da dođu u pomoć onima u Imotskome, poglavito iz Livna, Ljubuškog i Glamoča.¹³ U svrhu daljnjeg ograničavanja Osmanlija, po Mocenigovim uputama, spaljene su ljetine na nekoliko lokacija u Zapadnoj Hercegovini. Sve ove pripremne radnje, doprema opskrbe, vojne opreme i odsijecanje Imotskoga od drugih osmanskih uporišta, bile su gotove krajem srpnja 1717. godine pa je opsada utvrde Imotski započela 27. srpnja.¹⁴ Karta 1. sadržava plan za osvojenje utvrde Imotski s planom grada i skicom tvrđave te njezinim okružjem. Natpis na ovom planu je na francuskom jeziku i piše: „Okolica Imotskog, zajedno s bombardiranjem i napadom od 27. srpnja do 31. na utvrdu s koje su se Turci povukli i napustili je 1. kolovoza 1717.“¹⁵

¹² A. Ujević, 1991, str. 131-132.

¹³ A. Ujević, 1991, str. 132; Z. Tolić, 2018, str. 11-12.

¹⁴ Nije točno da je utvrda Imotski osvojena u lipnju 1717. godine kako navodi T. Mayhew, 2008, str. 84. Nasuprot toj tvrdnji veći dio historiografskih djela o oslobađanju utvrde Imotski govori o dopremi vojne opreme pred tvrđavu 25. srpnja, početku opsade 27. srpnju te službenoj kapitulaciji osmanske posade iz utvrde 02. kolovoza 1717. godine, A. Ujević, 1991, str. 132; E. Pelidija, 1989, str. 219; G. Cattalinich, 1835, str. 169.

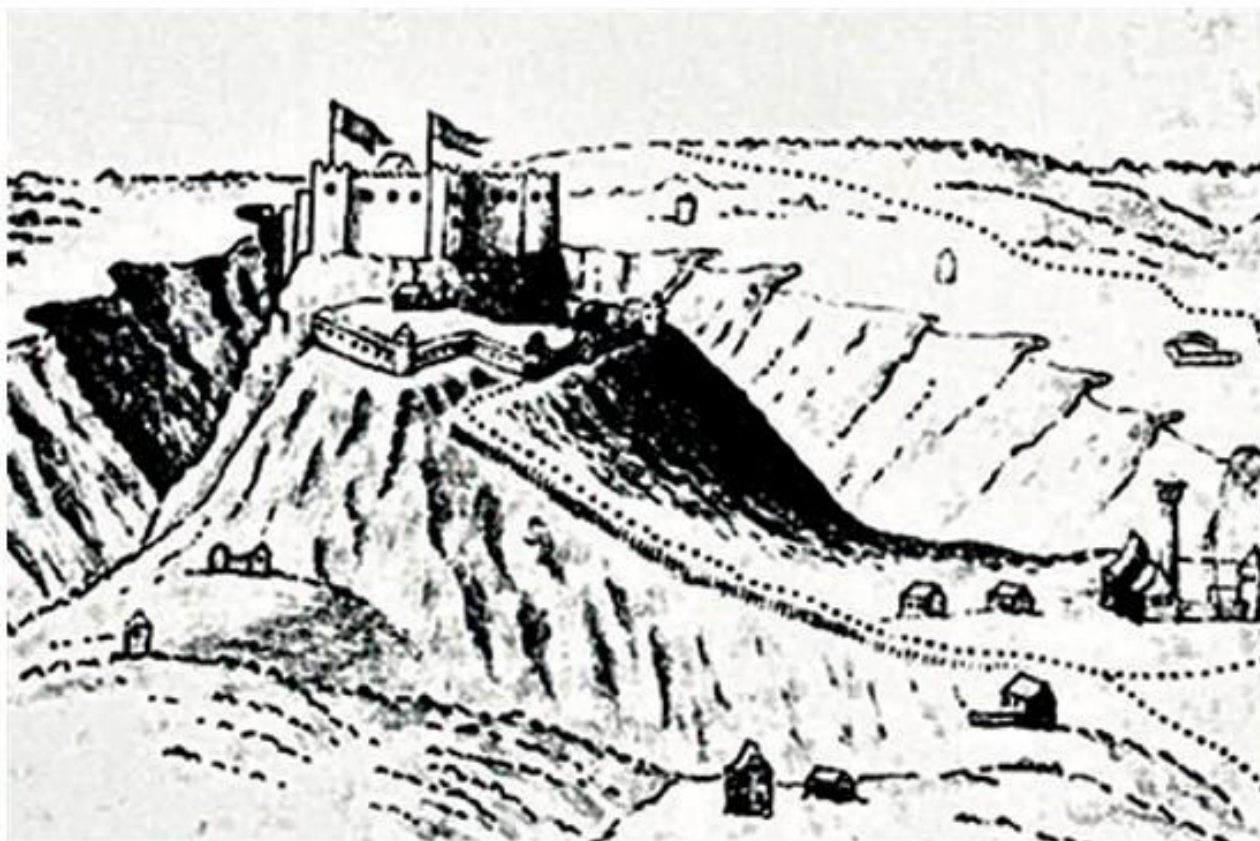
¹⁵ Slobodan prijevod autorice ovog rada.

Karta 1. Plan osvojenja utvrde Imotski (Z. Tolić, 2018, str. 14), original se nalazi u Zavičajnom muzeju Imotske krajine

Utvrda Imotski – Topana¹⁶, bila je zbog svog prostornog smještaja teško osvojiva meta. Naime, ona se nalazi na uzvisini između Modrog jezera, Jelavića dolca i vapnenačkog grebena zbog čega je pristup s tri strane praktički nemoguć, a s četvrte strane prilaz prema tvrđavi čini strma uzbrdica. S obzirom na takav strateški smještaj ove utvrde otežana je mogućnost njezina osvojenja. Kako je već spomenuto, u ovome ratu Mlečani su djelovali uglavnom defenzivno, a akcija oslobođenja imotske utvrde bila je velika ofenzivna akcija s obzirom na njezin položaj. Stoga je za samo pokretanje akcije bio bitno Šoićevo novčano jamstvo u slučaju neuspjeha kao i volja običnog puka da se pridruži ovom pothvatu jer se tako povećao broj ljudstva na mletačkoj strani.

¹⁶ Topana je ime imotske utvrde koje je dobila zbog posebne kule u kojoj je nalazilo spremište topova, R. Zaradić, 2015.

Karta 2. Imotska tvrđava u 18. stoljeću, crtež (Z. Tolić, 2018, str. 11), original se nalazi u Zavičajnom muzeju Imotske krajine

Na početku mletačke opsade Imotskoga, Osmanlije su se povukle u unutrašnjost tvrđave vjerujući da zbog smještaja same utvrde, ona neće pasti te da će dočekati pomoć iz Hercegovine kako bi je obranili.¹⁷ Uz navedeno posada u tvrđavi je bila opskrbljena živežnim i ratnim potrepštinama što je ojačalo njihovu vjeru u uspješno odolijevanje mletačkim snagama. Mlečani su ponajprije osvojili predgrađe, odnosno prostor ispod utvrde. Prvi napredak mletačkih snaga dogodio se istoga dana kada je počela opsada, 27. srpnja. Naime, dva puta je topništvo pogodilo skladište streljiva što je omogućilo prodor kroz prvi bedem gdje je potom Ante Vrdoljak iz sinjske postrojbe utakao zastavu Mletačke Republike.¹⁸ Međutim, posada još nije kapitulirala pa su mletačke postrojbe stale raditi na pokušaju rušenja tvrđave potkopom, odnosno miniranjem. Ovaj naum bio je otežavan jer je osmanska posada iz tvrđave, iza drugog bedema, neprestanom pucnjavom i kamenjem pokušavala onemogućiti

¹⁷ A. Ujević, 1991, str. 132; R. Zaradić, 2015.

¹⁸ G. Stanojević, 1962, str. 28; A. Ujević, 1991, str. 132.

daljnji prodor mletačkih postrojbi.¹⁹ Ipak, mletačke snage su uspjele postaviti dvije mine koje su eksplozijom srušile dio zida te ubile 27 članova osmanske posade.²⁰ Ovo je nagnalo ostatak osmanskih snaga iz tvrđave na odluku o predaji 1. kolovoza 1717. godine što je rezultiralo konačnom kapitulacijom 2. kolovoza, ujedno blagdanom Gospe od Anđela.²¹ Kasnije iste godine je unutar tvrđave podignuta crkvice Gospi od Anđela.²² Mirom u Požarevcu 1718. godine proširenje Mletačke Republike na teritorij Imotskoga bilo je potvrđeno.²³

Svakako treba uzeti u obzir da je teško da bi se ova akcija realizirala da nije bilo jamca Mate Šoića koji se obvezao nadomjestiti Republici sve gubitke u slučaju neuspjeha. Ovakav zaključak da se izvesti ne samo zbog položaja tvrđave i nedostatka ljudstva i opreme u mletačkim postrojbama, nego i zato što je svu opremu bilo teško dopremiti najprije do Zadvarja, a onda i do imotske tvrđave. Također, ratovanje u Dalmaciji i osvajanje novih uporišta u njezinome zaleđu Republici nije bio primaran cilj koliko obrana posjeda koje je imala na Sredozemlju. Ipak, može se reći da je osvojenje Imotskoga i proširenje Mletačke Republike u zaleđu bilo značajno. Isto kao što su se Osmanlije nadale osvojiti Sinj 1715. godine, te držeći Imotski, nastaviti osvajati utvrde u dalmatinskom zaleđu, što bi im osiguralo jaku liniju utvrda i više mogućnosti za daljnje akcije, Mletačka Republika je obranom Sinja, zadržavanjem Knina, Drniša i Vrgorca te osvojenjem Imotskoga stvorila liniju utvrda koja joj je omogućila bolju zaštitu priobalne Dalmacije.

Razgraničenje nakon Maloga rata (1717.–1721.)

Zaposjedanje Imotskoga i dijela njegove okolice je zadnje teritorijalno proširenje Mletačke Republike prije njezine propasti te ono spada u takozvanu najnoviju stečevinu (*aquisto*

¹⁹ Z. Tolić, 2018, str. 12–13, G. Stanojević, 1962, str. 28.

²⁰ G. Stanojević, 1962, str. 28.

²¹ A Ujević, 1991, str. 132–133; R. Zaradić, 2015.

²² V. Vrčić, 2020, str. 85.

²³ M. Katanušić, 2013, str. 5–6; T. Mayhew, 2008, str. 89.

novissimo). Taj najnoviji pravac razgraničenja naziva se Linea Mocenigo, prema Alvisu Mocenigu, koji je sudjelovao u dodatnim pregovorima o razgraničenju nakon mira iz 1718. godine.²⁴ Prema Požarevačkome miru, granica između Mletačke Republike i Osmanskoga Carstva trebala je biti povučena pravocrtno, a od napučenih mjesta polukružno linijom u mjeri širine jednog sata hoda.²⁵ Ipak, samo razgraničavanje teritorija nakon mira u Požarevcu još je potrajalo. Ovim mirom Mletačka Republika je dobila Imotski s dijelom Imotskoga polja, a velik dio svojih posjeda u Sredozemlju je izgubila u korist Osmanskoga Carstva. Poteškoća, kako na pregovorima u Požarevcu, tako i kasnije po pitanju postavljanja međaša, bila je potreba povlačenja Mletačke Republike s teritorija koje je bila okupirala u Bosanskome pašaluku za vrijeme rata. Svoje prste u cijeloj ovoj priči imala je i Dubrovačka Republika koja nije htjela graničiti s Mletačkom.²⁶

Iako se na kraju pristala povući s okupiranih područja, samo određivanje linije razgraničenja s Bosanskim pašalukom dugo je potrajalo pa se tako u literaturi mogu naći različite informacije s obzirom na datum konačnoga razgraničenja. E. Pelidija navodi da je do konačnoga dogovora oko mletačko-osmanske granice došlo 8. srpnja 1721. godine, dok su se poratni poslovi i korespondencija obiju strana još nastavili rješavati tijekom idućih godina.²⁷ Isti podatak, što se tiče sporazuma oko linije razgraničenja 1721. godine, spominju I. Madžar i V. Pavičić, kao i S. Ćosić, N. Kapetanić, N. Vekarić te T. Mayhew.²⁸ A. Ujević kaže da se granica određivala i ispravljala u razdoblju od 1721. do 1723. godine, dok H. Šabanović tvrdi da je omeđivanje trajalo od 1721. do 1733. godine.²⁹ Nadalje, M. Zakarija i J. Lasić navode da

²⁴ L. Čoralić, 2013, str. 346; E. Pelidija, 2011, str.124.

²⁵ E. Pelidija, 1989, str. 253.

²⁶ E. Pelidija, 1989, str. 253–255; S. Ćosić, N. Kapetanić, N. Vekarić, 2012, str. 30.

²⁷ E. Pelidija, 1989, str. 258–259; E. Pelidija, 2011, str. 124.

²⁸ I. Madžar, V. Pavičić, 2013, str. 148; T. Mayhew, 2008, str. 89; S. Ćosić, N. Kapetanić, N. Vekarić, 2012, str. 29.

²⁹ A. Ujević. 1991, str. 133, 152; H. Šabanović, 1959, str. 93.

se linija razgraničenja uspostavljala od 1721. do 1725. godine te da je okolica Imotskog došla u pravnu jurisdikciju Privedre kroz četvrto desetljeće 18. stoljeća. Potonji autori savjetuju po pitanju razgraničenja pogledati rad *New 18th Century Venetian Border in Croatia and its Spatial and Demographic Implications (Prostorne i demografske implikacije nove mletačke granice u Dalmaciji u 18. stoljeću)*, međutim u njemu se ne nalaze nikakve informacije koje bi njihov navod podržale.³⁰ U ovome radu B. Fuerst-Bjeliš i I. Zupanc dotiču se problematike razgraničenja, opisujući granicu na kartama prije Požarevačkog mira, i napose poslije njega, navodeći da su u razdoblju od 1720. do 1723. godine po pitanju međe unošene minorne izmjene.³¹ Prema V. V. Grabovcu, na terenu je granica Mletačke Republike i Osmanskog Carstva označena u razdoblju od 1721. do 1723. godine. Što se tiče imotsko-bekijskoga područja, rasprave pregovarača su se vodile oko linije razgraničenja od Imotskog preko Ričica do Aržana. Naposljetku su se neslaganja riješila sukladno uputama iz Venecije i Carigrada, a krajem rujna 1720. godine potpisan je ugovor o ovoj liniji razgraničenja.³²

Mletačkoj Republici je priznato osvojenje utvrde Imotski kako je i potvrđeno Požarevačkim mirom.³³ Već je 1717. godine sjedište imotskog kadiluka odnosno Bekije³⁴ premješteno u Ljubuški.³⁵ Poznato je da je razgraničenjem nakon Malog rata Imotsko polje podijeljeno na mletački i osmanski (bekijski) dio. Prema narodnoj predaji koju prenosi A.

³⁰ M. Zakarija, J. Lasić, 2012, str. 235; B. Fuerst-Bjeliš, I. Zupanc, 2007, str. 41-52.

³¹ B. Fuerst – Bjeliš, I. Zupanc, 2007, str. 43.

³² V. V. Grabovac, 2011, str. 107; G. Stanojević, 1962, str. 47.

³³ M. Katanušić, 2013, str. 5-6; T. Mayhew, 2008, str. 89; L. Čoralić, 2013, str. 346; E. Pelidija, 2011, str.124; H. Šabanović, 1959, str. 92-93; A. Ujević, 1991, 133, 152.

³⁴ Bekiye, tur. ostatak, imotska Bekija označava ostatak od imotskog kadiluka koji je ostao pod osmanskom vlašću, čije administrativno središte nakon 1717. godine postaje Ljubuški, H. Šabanović, 1959. 93. Već je od prije postojala Bekija Kostajnica, naziv za ostatak od nekadašnjeg kostajnskog kadiluka čije se središte premjestilo u Kozarac, nakon što je Habsburška Monarhija osvojila Kostajnicu 1687. godine. Isto tako, nakon Karlovačkog mira 1699. godine nailazi se na Bekiju Cetina, naziv za dio teritorija nahije Cetina koji je ostao pod jurisdikcijom Osmanlija. H. Šabanović, 1959, 186, 207.

³⁵ E. Pelidija, 1989, str. 253; H. Šabanović, 1959, str. 93.

Ujević ono je određeno polukružno u širini doseg a ispaljene topovske kugle.³⁶ S druge strane, s obzirom na prvi članak Požarevačkog mira, J. Grbavac zastupa stajalište da granica nije određena dosegom ispaljenog topa, već polukružno u mjeri jednog sata hoda.³⁷ Neovisno o načinu razgraničenja, ova granica je presjekla Imotsko polje, a takva granica ostala je važeća sve do današnjih dana te ona čini službenu granicu Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.³⁸ S obzirom na koji način je granica presjekla polje, postoji sumnja da su mletački službenici, odgovorni za mjerenje prostora do granice, bili podmićeni od strane osmanske vlasti.³⁹

U kontekstu okončanja Malog rata bilo bi dobro iznijeti i političke okolnosti poraća. Naime, iako je Mletačka Republika formalno jedna od pobjednica u ovome ratu, stvarni naslov pobjednice pripada Habsburškoj Monarhiji. Osmanskome Carstvu su kao poraženoj strani Požarevačkim mirom potvrđena neka proširenja u Sredozemlju za koje je pokazivala aspiracije još od prošlog rata, i u kojima je u konačnici i ležao stvarni povod za pokretanje ovoga sukoba protiv Mletačke Republike.⁴⁰ Čini se da je najgore prošla upravo Mletačka Republika koja je, osim tereta troškova rata koji je dočekala nespremna, izgubila teritorije u Sredozemlju te morala napustiti okupirane teritorije u Bosanskome pašaluku. Njezino jedino značajnije proširenje bilo je upravo osvajanje imotske utvrde i dijela okolnoga područja koje je kasnije ustrojeno pod imenom Imotske krajine.⁴¹ Sve do kraja stoljeća, odnosno do ukinuća Republike 1797. godine ona više nije ulazila u sukobe s Osmanskim Carstvom, a njezina težnja za očuvanjem mira vidljiva je i u postupanju u razrješenju pograničnih sporova koji će se analizirati kasnije u ovome radu.

³⁶ A. Ujević, 1991, str. 133.

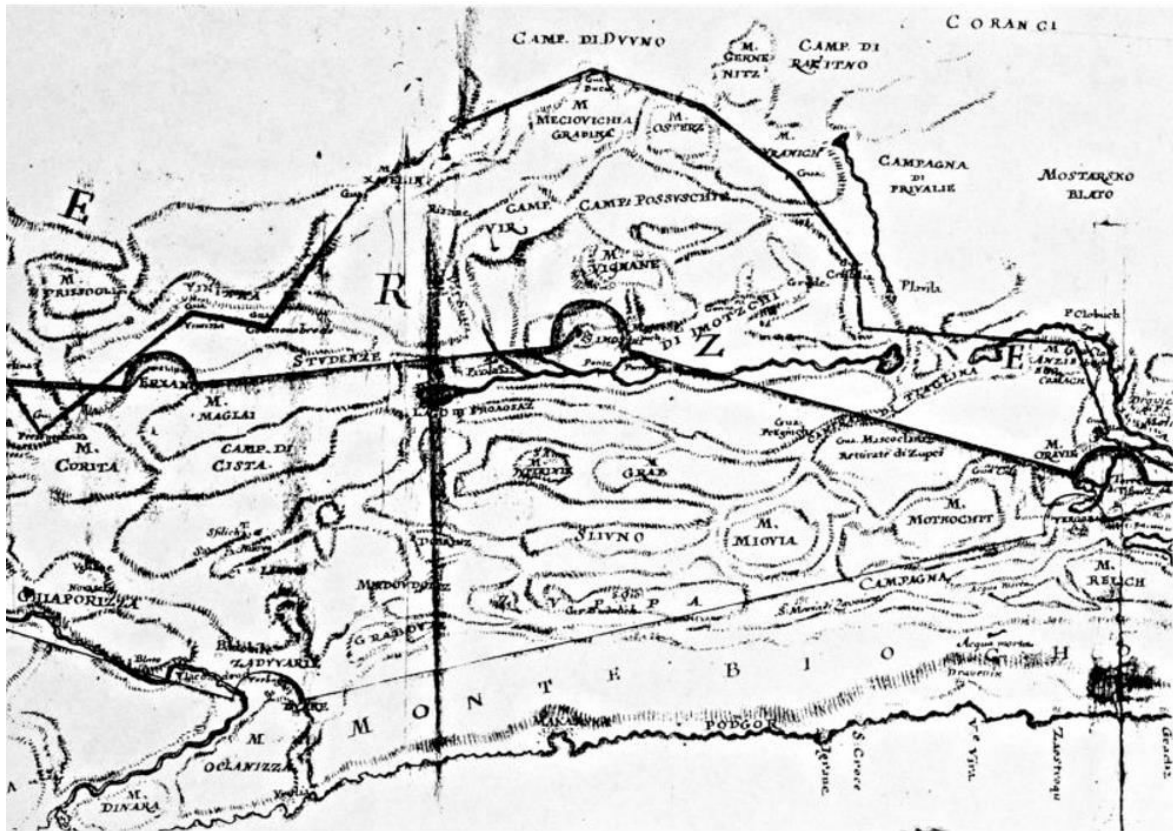
³⁷ J. Grbavac, 2017, str. 71.

³⁸ A. Ujević, 1991, str. 133.

³⁹ A. Nikić, 1989, str. 179; A. Ujević, 1991, str. 134, 152.

⁴⁰ E. Pelidija, 1989, str 253–255.

⁴¹ Isto, str. 253–255.

Karta 3. Karta imotsko-bekijskoga polja prije i poslije Malog rata, modrojezero.org, M. Glibota

Na Karti 3. može se uočiti odnos između granica Osmanskog Carstva i Mletačke Republike na ovom prostoru prije i poslije Maloga rata. Granica koja se prostire do Duvanjskoga polja označava domenu svih područja koji su gravitirali Imotskome u razdoblju do mletačkoga osvojenja ove utvrde 1717. godine. Granica nakon razgraničenja poslije rata može se pratiti na ovoj istoj karti od lijeve polukružne izbočine oko Aržana preko središnje izbočine oko grada Imotskoga do krajnje desne izbočine iznad Vrgorca. Može se pretpostaviti da je ono što je najviše pogodilo pučanstvo imotske okolice, razgraničenje poslije rata koje je podijelilo imotsko polje. Ova problematika je najvidljivija u slučaju Vinjana koje se podijelilo na osmanske i mletačke Vinjane. Jedno naselje, polje i stanovništvo je podijeljeno između dviju država pa je tako ovaj puk ostao razdijeljen od svoje prirodne polovice, od svojih obradivih površina i od crkvenog vodstva u Imotskome.

Što se tiče teritorija Bekije, može se odrediti točno kuda je bila, pa i ostala, granica u odnosu na Imotsku krajinu, međutim postoje prijepori koja je sve naselja obuhvaćala unutar Hercegovine.⁴² Administrativno se uprava iz Imotskog premjestila u Ljubuški odakle se upravljalo dijelom nekadašnjeg imotskog kadiluka, a sada Bekije. Za katoličko pučanstvo su uslijedile veće promjene jer se prelaskom utvrde Imotski i djela njene okolice pod jurisdikciju Republike, crkveno središte premjestilo iz Imotskog u Kreševo, a župa u Posušje. Razlog za ovo premještanje je odbijanje osmanskih vlasti da franjevci s mletačkog područja predvode narod bojeći se mogućih ustanaka protiv njihove vlasti.⁴³ Ovako razmišljanje drži vodu, osobito ako se u razmatranje uzmu neuspješni pokušaji da se Imotski oslobodi kroz 17. stoljeće te uspješno oslobođenje u Malom ratu. Naime, te pokušaje su predvodili i dali im velik impuls franjevci, kako narodu, tako i mletačkoj vlasti.⁴⁴

Uspostavljanje mletačke vlasti na novostečenom teritoriju Imotskoga

U poratnome razdoblju uslijedila je potreba za formiranjem mletačke vlasti na novoosvojenom teritoriju te osiguravanje graničnoga područja. Neposredno nakon osvojenja utvrde Imotski, došlo je do obostranih migracija, katoličkoga i pravoslavnoga pučanstva na mletačku, a muslimanskoga na osmansku stranu granice. Dakako, ostalo je malobrojno pučanstvo na svojem ognjištu, a od onih koji su ostali na mletačkom dijelu su se velikim dijelom pokrstiti.⁴⁵ Što se tiče upravne mletačke vlasti u Imotskome, treba reći da se ona razlikovala u odnosu na upravu u staroj stečevini (*aquisto vecchio*). Najnovija stečevina Mletačke Republike u Dalmaciji se odnosila na dalmatinsko zaleđe koje je graničilo s

⁴² Z. Kordić, 1989, str. 15–18.

⁴³ M. Glibota, 1989, str. 5–6.

⁴⁴ K. Jurišić, 1972, str. 26–27, 113–122; A. Ujević, 1991, str. 119–126.

⁴⁵ A. Ujević, 1991, str. 150, 152.

osmanskim Bosanskim pašalukom, što je značilo da u uređenju vlasti treba misliti dodatno na vojnu komponentu.⁴⁶

U mletačkoj Dalmaciji i Albaniji glavna osoba u čijim rukama je bila sudska, upravna i vojna vlast bio je generalni providur u Zadru. Tijekom 18. stoljeća biran je na trogodišnje mandatno razdoblje u mletačkome Senatu.⁴⁷ On je na raspolaganju imao veliki birokratski sustav pomoću kojega je upravljao. Tajništvo i računovodstvo bili su elementi takozvanoga generalnog providurstva kojemu je na čelu bio – generalni providur. Svaki od elemenata ovoga aparata obuhvaćao je različite činovničke funkcije koje su bavile širokom lepezom poslova; od financija, arhiva i sudstva do saniteta i poslova pograničnog područja.⁴⁸

Lokalno administrativno uređenje novih i najnovijih stečevina razlikovalo se od onoga u starim, pa tako i u Imotskome. Po osvojenju ove utvrde, prvim njezinim pukovnikom (*colonello*)⁴⁹ imenovan je Mate Šoić, trgovac iz Mostara koji se istakao prije i po akciji oslobođenja utvrde.⁵⁰ Nadalje, treba reći da su Mlečani prostorno podijelili novu stečevinu na krajine kojima je upravljao providur, u čijim je rukama bila vojna, civilna i sudska vlast nad cijelom krajinom.⁵¹ Međutim, uz providura krajine postavljan je i pukovnik krajine koji se bavio vojničkim poslovima na njenom teritoriju i za svoju službu primao plaću. Isto tako,

⁴⁶ Š. Peričić, 1980, str. 24.

⁴⁷ L. Čoralić, 2013, str. 350; Š. Peričić još navodi kako se u rukama generalnoga providura nalazila i crkvena vlast, Š. Peričić, 1980, str. 25.

⁴⁸ L. Čoralić, 2013, str. 350–351.

⁴⁹ Pukovnik je hrvatska istoznačnica koja će biti korištena u ovome radu umjesto talijanske riječi *colonello* i njenih pohrvaćenih izraza kao što su kolunel ili kolonel. U relevantnoj literaturi koja se dotiče vojnih titula za vrijeme mletačke uprave u Dalmaciji autori navode oba izraza pri definiciji uloge vojnog službenika koji ovu titulu nosi, nakon čega se u ostatku rada koriste jednim od navedenih. Izraz kolonel rabi A. Ujević. A. Ujević, 1991, str. 165. S druge strane Š. Peričić, u jednom radu koristi termin kolunel, Š. Peričić, 1993, str. 220, a u drugom radu termin pukovnik, Š. Peričić, 2000, str. 196.

⁵⁰ A. Ujević, 1991, str. 131, 133.

⁵¹ L. Čoralić, 2013, str. 351; Š. Peričić, 1980, str. 27; A. Ujević, 1991, str. 165.

moglo se dogoditi da jedan te isti čovjek obnaša obje funkcije.⁵² Kroz 18. stoljeće u administrativni korpus je u nekim krajinama uveden i nadzornik (*soprintendente*)⁵³. Ovu titulu nosili su najprije upravitelji krajine oko rijeke Neretve, a kasnije se pojavljuje i u drugima. Također vrijedi, kao i za pukovnika i providura, da je ovu funkciju mogao obnašati dodatni čovjek u birokratskome aparatu, ali i da je ta titula mogla pripasti jednomu čovjeku s više funkcija.⁵⁴ Tako je primjerice u prvoj polovici devedesetih godina 18. stoljeća Francesco Danese bio i pukovnik i nadzornik Imotske krajine.⁵⁵ Ove dvije titule nosi i njegov prethodnik, Francesco Carrara.⁵⁶ Nadalje, krajine su se sastojale od serdarija kojima su upravljali serdari, a one su bile sastavljene od više sela. Pukovnik, zajedno sa svojim popratnim aparatom, bio je zapovjednik serdarima koji su dalje bili nadređeni harambašama, glavarima pojedinih sela.⁵⁷

Pogranični sporovi na području Imotske krajine potkraj 18. stoljeća

Imotska krajina u svjetlu mletačko-osmanske korespondencije

Središnji dio ovoga rada usmjeren je na sporove na pograničnome području Imotske krajine i Bekije devedesetih godina 18. stoljeća. Zahvaljujući sačuvanim dragomanskim spisima u Državnom arhivu u Zadru iz ovog razdoblja, pokušat će se ilustrirati jedan segment života, odnosno suživota mletačkih i osmanskih podanika na ovome području. Ipak, prije nego se uđe detaljnije u odnose podanika na imotsko-bekijskoj granici potrebno je reći nekoliko riječi o

⁵² A. Ujević, 1991, str. 165, 169–170.

⁵³ Nadzornik je hrvatska istoznačnica koja će biti korištena u ovome radu umjesto talijanske riječi *soprintendente* i pohrvaćenih izraza *sopranintendant*, *soprintendant* ili *soprintendent*. Autori koji pišu o vojnim službama za vrijeme mletačke uprave u Dalmaciji izjednačavaju ove termine pa odabiru onaj koji će koristiti. A. Ujević, 1991, str. 165, 168; Š. Peričić, 2000, str. 199, 202, 204.

⁵⁴ Š. Peričić, 1980, str. 24, 29–30; A. Ujević, 1991, 165–166.

⁵⁵ HR – DAZD – 2, Mletački dragoman (16. st. – 1797.), kut. 2, knj. 9 “*Confini di stata*”, pozicija br. 6 “*Carteggio del Colonello Soprintendente d’ Imoschi Francesco Danse in affair confinari*”

⁵⁶ A. Ujević, 1991, str. 166.

⁵⁷ A. Ujević, 1991, str. 166.

dragomanima i spisima na koje će se u ovome radu nadalje referirati. Sama funkcija tumača u Dalmaciji bila je uspostavljena kako bi se omogućila komunikacija između puka i središnje mletačke vlasti. Situacija je bila takva da ljudi, koji nisu bili plemići ili trgovci, uglavnom nisu pričali talijanski jezik. Da bi održavanje vlasti i rješavanje raznoraznih problema bilo izvedivo, zahtijevalo je međusobnu razumljivost predstavnika države i njezinih podanika. Inkorporiranje funkcije tumača u administraciju znači postavljanje posrednika između puka (koji se ne služi ni latinskim ni talijanskim jezikom) i mletačke vlasti. Prvi tumač za hrvatski jezik postavljen je Zadru na početku 15. stoljeća te su u tijeku istog tumači postavljeni i u drugim dalmatinskim središtima, Trogiru, Šibeniku i Splitu.⁵⁸

Od kraja 14. stoljeća na povijesnu pozornicu dolazi Osmansko Carstvo čija će osvajanja obilježiti povijest Europe u narednim stoljećima. Mletačka Republika radi očuvanja trgovinskog poslovanja i uređivanja odnosa s Osmanskim Carstvom s kojim graniči treba posrednika. Ona, kao i cijela europska diplomacija, susreću se sa susjedom koji ne komunicira niti latinskim niti drugim europskim jezicima. Dakako, postoji nekolicina tumača koja poznaje turski, međutim njihov broj nije mogao zadovoljiti potrebe cjelokupne komunikacije s Osmanskim Carstvom. Trebalo je iznaći srednji put, jezik kojim se mogu služiti obje strane, a taj srednji put bio je hrvatski.⁵⁹

S obzirom na to da su kroz 15. i 16. stoljeće pod osmansku vlast potpali teritoriji hrvatskog govornog područja, istaknuti pojedinci nisu se služili ni turskim ni latinskim ili talijanskim jezikom onoliko dobro kao narodnim jezikom. Svakako treba imati na umu da se komunikacija Republike i Carstva nije vodila samo na granici slavenskoga govornog područja, no isto tako dosta se pojedinaca s njega probilo do visokih položaja u Osmanskom Carstvu pri Porti što je dodatno pojačalo ulogu hrvatskoga jezika kao jezika diplomacije ovih

⁵⁸ Lj. Šimunković, 2018. str. 45–46.

⁵⁹ Isto, str. 49–50.

dviju država.⁶⁰ Osim znanja nekoliko jezika, dragoman je trebao poznavati i više pisama jer korespondencija nije bila ograničena samo na latinicu.⁶¹ Glavnu ulogu u diplomaciji preuzimaju dragomani – tumači čiji djelokrug obuhvaća cijeli niz poslova, od korespondencije do suđenja, od poznavanja običaja do političkoga urgiranja. Dragomani su bili cijenjeni i za svoju službu su primali plaću te su bili izuzeti od davanja desetine na prihod, koju je u mletačkoj Dalmaciji morao davati, između ostalih dužnosnika, čak i generalni providur.⁶²

Od prve polovice 17. stoljeća, kao dio birokratskoga aparata generalnog providurstva uspostavljena je funkcija arhivista koja je opstala do ukinuća Republike 1797. godine. Dragomanski spisi koji se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru nastajali su u razdoblju od 200 godina, točnije do 1597. do 1797. godine, a imenovani arhivist je skrbio o njima. Sadržaj ovih spisa vrijedan je fond za istraživanje osmansko-mletačkih diplomatskih odnosa i pograničnih prijevora koji su se događali duž cijele mletačko-osmanske granice od kraja 16. do kraja 18. stoljeća. Fond se sastoji od 58 kutija, a spisi nisu cjelovito sačuvani jer se do današnjih dana fond neregistrirano prebiraio i uređivao. U ovome radu fokus će biti stavljen na kutiju broj 2, knjigu 9 poziciju broj 6 gdje se mogu pronaći informacije vezane za prijevore na imotsko-bekijskom području 1792. i 1793. godine.⁶³

U literaturi ovi spisi nisu cjelovito analizirani, ali su njihovi dijelovi u nekim monografijama izuzeti i analizirani. Tako je V. V. Grabovac u svojoj monografiji *Ričice kroz vjekove* analizirao dio ovih spisa glede dužnika iz Ričica prema Ferat begu. Naime, on navodi da je, bez obzira na to što je tvrda Imotski osvojena 1717. godine i što je potom napravljeno

⁶⁰ Isto, str. 50.

⁶¹ I. Čubela, Mletački dragoman, Obavijesna pomagala, DAZD, <https://www.dazd.hr/attachment/preview/5c657c958d8f5/dazd-2-mletacki-dragoman.pdf> (31.10.2021.)

⁶² Lj. Šimunković, 2018, str. 50–51.

⁶³ I. Čubela, Mletački dragoman, Obavijesna pomagala, DAZD, <https://www.dazd.hr/attachment/preview/5c657c958d8f5/dazd-2-mletacki-dragoman.pdf> (31.10.2021.)

razgraničenje, puk na pograničnom području do kraja 18. stoljeća, a i kasnije, plaćao raznorazne poreze bivšim vlasnicima te zemlje.⁶⁴ Prema Grabovcu, ovaj običaj se ustalio, a Mlečani ga nisu ukinuli radi većih političkih ciljeva, odnosno održavanja dobrosusjedskih odnosa s osmanskim vlastima. Isti autor donosi i popis dužnika iz Ričica te slike izvornoga fonda s tim popisom.⁶⁵

Korištenje ovih spisa kao izvora može se samo pretpostaviti u monografiji A. Ujevića *Imotska krajina*. Naime, Ujević spominje sastajanje osmanskih dužnosnika i imotskoga pukovnika nadzornika Danesea na granici Vrgorca i Ljubuškoga u selu Rastok, te se kratko dotiče hajduka Pante Pribića i Jove Vučkovića.⁶⁶ Međutim, ne postoji nikakva Ujevićeva zabilješka odakle je izvukao informacije koje je ovdje iznio, a popis literature ne otkriva puno više jer je tamo kao izvor informacija naveden Arhiv u Zadru, no nisu posebno navedeni nikakvi spisi koje je koristio. Ipak, s obzirom na informacije koje je spomenuo, mjesto sastanka mletačkih i osmanskih dužnosnika, njihova imena i imena hajduka treba reći da se upravo te informacije mogu pronaći u onom dijelu dragomanskih spisa, koji će nešto detaljnije biti izloženi u ovome radu. Treće referiranje na ove spise može se pronaći u radu fra Andrije Nikića koji je objavio članak u zborniku *Čuvari baštine: zbornik radova sa simpozija u prigodi 250. obljetnice prijenosa franjevačkog samostana u grad Imotski*. U ovome članku Nikić se, kao i Ujević, osvrće na sastanak osmanskih dužnosnika i Danesea u prosincu 1792. godine i prepričava Daneseovo pismo, odnosno izvještaj generalnomu providuru Alvisu Marinu iz lipnja 1793. godine, te jasno naznačuje porijeklo informacija koje iznosi.⁶⁷

U vremenu iz kojega datiraju ovi spisi pukovnik i nadzornik Imotske krajine je već spominjani Francesco Danese, inače porijeklom iz Zadra, a na ovu poziciju stupa početkom

⁶⁴ Ova teza će se pokušati osporiti u ovom radu.

⁶⁵ V. V. Grabovac, 2011, str. 129–130.

⁶⁶ A. Ujević, 1991, str. 197.

⁶⁷ A. Nikić, 1989, str. 185–187.

devedesetih godina 18. stoljeća.⁶⁸ Rođen je u drugoj polovici 18. stoljeća te je vrlo mlad stupio u mletačku vojsku krećući tako stopama svojih predaka. Osamdesetih godina najprije vrši službu upravitelja oltrelmarina u Zadru, nakon čega je postao nadzornik utvrde Obrovac. U istome desetljeću pomaže u Splitu u zaštiti od kuge, nakon čega se nastavlja isticati u vojničkim aktivnostima i službama, što ga je na koncu dovelo do pozicije pukovnika nadzornika utvrde Imotski i njezine krajine.⁶⁹

Pogranični sporovi koji će biti analizirani u ovome radu temelje se na njegovoj korespondenciji s osmanskim visokim dužnosnicima. U prvome redu on se dopisuje s zapovjednikom Ljubuškog, Duvna i okolne Bekije Mehmedom begom, sinom Mehmeta, zborničkog paše koji je poginuo kao zarobljenik nakon osmansko-habsburškoga rata 1789–1791. godine.⁷⁰ Isto tako, pisma razmjenjuje s kapetanom Mostara Mehmed-agom Kokićem te drugim osmanskim visokim dužnosnicima koji su se nalazili u Mostaru. Osim kapetana i zapovjednika, Daneseu se obraćaju ljubuški, uskopaljski i mostarski kadije te osmanski zemljoposjednici čiji je zemljišni fond u Bekiji.

Postavljanjem Danesea na ovu poziciju, mletačke vlasti su se nadale razrješenju razmirica s osmanskim vlastima te između podanika na pograničnome području, uglavnom vezanih za ispašu i travarinu. Također, nadali su se disciplinirati stanovništvo ovoga kraja te stati u kraj hajdučiji.⁷¹ S obzirom na zapis iz Makarskog ljetopisa za veljaču 1792. godine čini se da je izbor Danesea bio pun pogodak. Naime, hajdučka četa dočekala je podanike s osmanskoga područja kod Zadvarja, prilikom njihova povratka iz Makarske gdje su išli prodati žito. U sukobu je ubijen jedan hajduk, a ostali su se razbježali, no zalaganjem

⁶⁸ Prema Š. Peričiću, Danese postaje pukovnik nadzornik Imotskoga 1791. godine, a prema A. Ujeviću 1790; Š. Peričić, 2000, str. 204; A. Ujević, 1991, str. 197.

⁶⁹ Š. Peričić, 2000, str. 204–205.

⁷⁰ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. I., II. i V.

⁷¹ DAZD, – 2, Mletački dragoman (16. st. – 1797.), kut. 2, knj. 9, p. br. 6, vol. 5.

Francesca Danesea uhvaćeni su i osuđeni.⁷² U istome zapisu stoji: „ I isti ovi Gospodin koluneo očisti svu krajinu imosku od ajduka.“⁷³ Međutim, sudeći prema sadržaju dragomanskih spisa iz vremena njegove službe, hajdučija je bila postojana u Imotskoj krajini, no Danese je bio ustrajan u cilju da ograniči njihovo djelovanje.

Hajduci na imotsko-bekijskom pograničju

Pojava hajduka i njihovo djelovanje u Dalmaciji nije novina 18. stoljeća. Jačanje hajdučije može se pratiti za vrijeme ratnih razdoblja u 16. te napose u 17. i 18. stoljeću, međutim hajdukovanje nije izostajalo ni u mirnodopskom razdoblju.⁷⁴ U ratnim vremenima Mlečani su poticali djelovanje hajduka jer je ono štetilo neprijatelju, dok su poslije rata njihovo djelovanje nastojali suzbiti.⁷⁵ Hajduci su najčešće operirali na pograničnome području i sjecištu trgovačkih putova od zaleđa prema dalmatinskim lukama. Na ovaj način štetili su trgovini, putnicima te općenito osmansko-mletačkim odnosima.⁷⁶ Imotska je krajina bila povoljna okolina za djelovanje hajduka. Naime, kako je već ustanovljeno u ovome radu, ona graniči s Osmanskim carstvom. Nadalje, nalazi se u dalmatinskom zaleđu, te kao što je vidljivo na Karti 4., iz Imotske krajine se preko Šestanovca i Zadvarja moglo stići u luku Omiš ili u luku Makarsku radi trgovačke razmjene. Također, na karti su zelenim nijansama istaknuta brda i planine, odnosno pogodan teritorij koji je išao u korist hajducima kada su presretali bilo putnike bilo trgovce iz smjera prema ili iz luka.

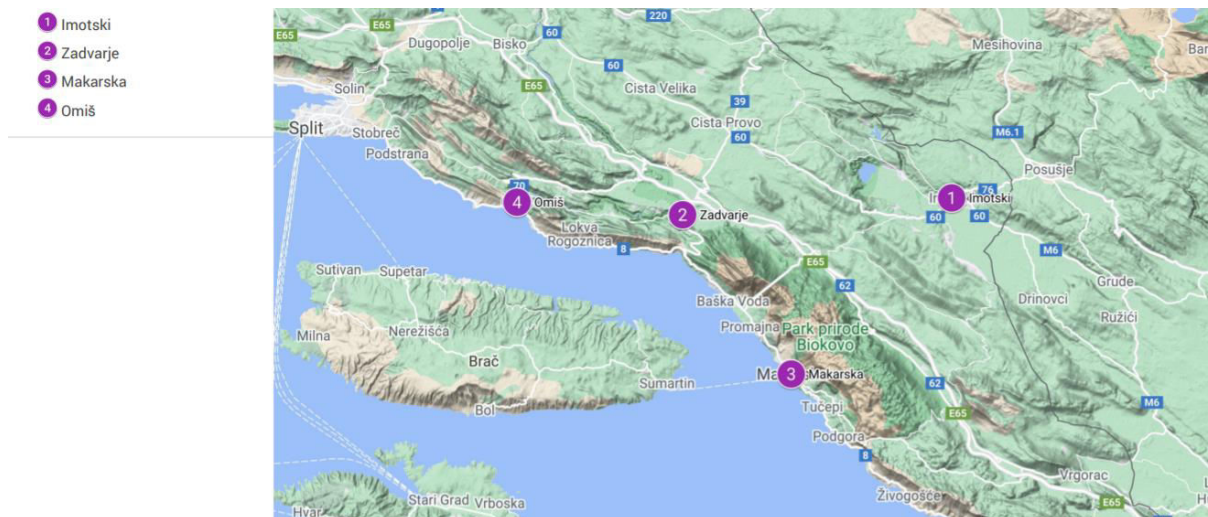
⁷² G. Bujas, 1957, str. 356.

⁷³ Isto, 1957, str. 356.

⁷⁴ J. Grbavac, 2017, str. 81.

⁷⁵ Š. Peričić, 1999, str. 204.

⁷⁶ Isto, 1999, str. 205.

Karta 4. Imotski, Zadvarje, Omiš, Makarska, izradila Neda Vuković

Kako je već rečeno, Mletačka Republika nastojala je u mirnodopskome razdoblju suzbiti hajdučiju. Akcije su po ovom pitanju poduzimane od 17. stoljeća, a najprije su bile usmjerene na stanovništvo pod vlašću Republike, kojem se sugeriralo da djeluju protiv hajduka, prijavljuju ih i hvataju. Značajniji organizacijski pomak u ovu svrhu bio je u prvom desetljeću 18. stoljeća kada se osnivaju leteće pandurske čete. Za svoju službu u ovim četama panduri su dobivali plaću i bili su izuzeti od javne tlake.⁷⁷ Po završetku Maloga rata, točnije 1719. godine osnivaju se seljačke čete čija bi uloga trebala biti osiguravanje sigurnosti putnika i trgovaca od granice kroz zaleđe do dalmatinskih luka. Drugim riječima, djelovanje ovih četa bilo je usmjereno protiv hajduka. Jedna od ovih četa bila je osnovana i za suzbijanje hajdučije u Imotskoj krajini, a od 1729. do 1733. godine osnovano je 13 ovakvih četa na području Dalmacije. Dokaz kako hajdučija nije jenjavala vremenskim odmakom od posljednjega mletačko-osmanskog rata je taj da je 1789. godine uspostavljeno još 5 letećih pandurskih četa, od kojih jedna za Imotski. Ova nanovo uspostavljena pandurska četa sastojala se od 24 pandura čija je nagrada za službu bilo izuzeće od javne tlake.⁷⁸ U razdoblju između 1733. i 1789. godine donesena je još jedna odluka mletačke vlasti s obzirom na

⁷⁷ Isto, str. 207.

⁷⁸ Š. Peričić, 1999, str. 207–208; J. Grbavac, 2017, str. 81–82.

hajdučiju. Generalni providur Diedo 1759. godine strogim proglasom reagira zbog stalnih pritužbi na hajduke od strane osmanske i habsburške vlasti.⁷⁹

Valja se zapitati postoji li korelacija s povećanjem hajdučije u Dalmatinskoj zagori, paralelno s povećanjem broja letećih pandurskih četa i drugih mjera mletačkih vlasti uslijed posebnih životnih okolnosti puka toga područja u ovom stoljeću? Naime, 1719. godine dolazi do povećanja hajdučije zbog čega se osnivaju seljačke čete kako je maločas navedeno.⁸⁰ S obzirom na to da je rat nedavno završio, a jedna od metoda koja se koristila u ratu je spaljivanje ljetine, živežne namirnice su bile u deficitu, kako tijekom rata, tako i u neposrednom poraću. Sam Alvise Mocenigo naredio je spaljivanje turske ljetine u dijelovima Zapadne Hercegovine neposredno prije napada na Imotski.⁸¹ Istu taktiku provodile su i Osmanlije za vrijeme rata u Zagori što je posebno došlo do izražaja kod Sinja. Zbog deficita namirnica i nemogućnosti pravovremene i količinske opskrbe stanovništva ovih krajeva, nastupila je glad.⁸² Nadalje, tijekom dvadesetih godina 18. stoljeća izbrojalo se nekoliko sušnih godina što je rezultiralo valovima gladi koja je odnosila živote.⁸³ Ono žita koje je bilo dostupno, u gladnim godinama je dobivalo na cijeni. Takav jedan skok cijena zabilježen je u Makarskoj 1728. godine.⁸⁴ Uz navedeno, uslijedile su epidemije kuge. Jedan epidemijski val tako je uslijedio na kraju dvadesetih i početkom tridesetih godina 18. stoljeća u Imotskoj krajini (1729.–1731., 1733.).⁸⁵ Gotovo simultano s kugom, tih godina, točnije 1732.–1733. došlo je ponovo do gladi.⁸⁶ Čini se da se povećanje hajdučije, odnosno osnivanje četa za

⁷⁹ Š. Peričić, 1999, str. 205.

⁸⁰ Isto, str. 207.

⁸¹ Z. Tolić, 2018, str. 11–12.

⁸² Š. Peričić, 1981, str. 182.

⁸³ J. Grbavac, 2017, str. 76.

⁸⁴ Š. Peričić, 1981, str. 182.

⁸⁵ J. Grbavac, 2017, str. 77.

⁸⁶ J. Grbavac, 2017, str. 76–77; Š. Peričić, 1981, str. 183.

njezino suzbijanje može pratiti paralelno s godinama gladi i/ili kuge od 1719. do 1733. godine.

Ista situacija bila je i tijekom ostatka 18. stoljeća, glad i kuga išle su ruku pod ruku jedna s drugom u Dalmaciji te na osobit način u Dalmatinskoj zagori. Ovakav scenarij nije zaobišao ni Imotsku krajinu. Naime, do gladi je nakon 1733. godine došlo 1739.–1740., 1746., 1751. te često između 1772. i 1783. godine. Do nestašice je ponovo došlo 1788. i 1794. godine.⁸⁷ Epidemije kuge pojavljivale od 1744. do 1747., od 1763 do 1764., od 1782. do 1784. godine te 1796. godine.⁸⁸ Činjenica je da je nova pandurska letuća četa osnovana tek 1789. godine, no to ne znači da je hajdučija iščezla od 1733. godine te se ponovo pojačala 1789. godine. Naime, upravo u razdoblju između spomenutih godina djeluju neki od najpoznatijih hajduka 18. stoljeća koji su ili potjecali s imotsko-bekijskog prostora ili su na ovome teritoriju djelovali u jednome dijelu svoje karijere. Zahvaljujući tomu što su neki hajduci utamničeni, postoji zapis o njima. Nikola Opačić Kosarica, Ivan Odak, Antun Vatavek Andabak, Trifun Soporica imena su nekoliko hajduka koji su djelovali polovicom 18. stoljeća u Imotskoj krajini, a koji su zbog hajdukovanja završili u tamnici.⁸⁹

Najpoznatiji hajduci koji su djelovali u ovom stoljeću su Stanislav Sočivica i Ivan Bušić Roša. Stanislav Sočivica nije rođen u Imotskoj krajini, ali se tamo preselio te je hajdukovao na imotsko-bekijskom prostoru. Povod njegovom preseljenju u mletačku Imotsku krajinu krajem prve polovice 18. stoljeća bilo je to što je Stanislav sa svojom braćom ubio svoje gospodare Umetalčiče. Kada je sumnja pala na njih, morali su pobjeći. Nakon što se doselio, otišao je u hajduke i hajdukovao na osmanskome teritoriju pa se vraćao u Imotski i duže vremena mirovao. Međutim, brat mu je u izdaji ubijen nakon čega se Sočivica osvećuje

⁸⁷ J. Grbavac, 2017, str. 76; Š. Peričić, 1981, str. 185–189.

⁸⁸ J. Grbavac, 2017, str. 77; A. Ujević, 1991, str. 164.

⁸⁹ Š. Peričić, 1999, str. 204–205.

te ponovo odlazi u hajduke. Mlečani su nudili 70 cekina za njegovo hvatanje.⁹⁰ Djelovanje ovog hajduka obilježilo je sredinu 18. stoljeća kada i Diedo 1759. godine donosi svoj proglas radi hajdučije.⁹¹ Njegovo djelovanje prestaje u prvoj polovici šezdesetih godina kad se kao harambaša spominje Ivan Bušić Roša. Stanislav je ipak uspio pobjeći od mletačke pravde i sklonio se na teritorij pod vlašću Habsburške Monarhije koja mu je sredinom sedamdesetih godina ponudila plaćenu službu pandurskog starješine.⁹²

Ivan Bušić rođen je početkom 18. stoljeća u Donjim Vinjanima, selu Imotske krajine tik uz osmansku granicu. Kako prenosi A. Ujević, otišao je u hajduke nakon jednog incidenta zbog kojeg je morao bježati. Naime, Sukljaševići, osmanski zemljoposjednici iz Vinjana, potakli su Bušića da ubije dva muslimana koja su im stala na put u njihovim planovima. Nakon što je Roša to učinio, Sukljaševići su njega pokušali ubiti u smišljenoj klopki. Međutim, umjesto Roše, ubijen je njegov brat, nakon čega se urotnicima osvetio pa je morao dati petama vjetra.⁹³ Ivan Bušić uspijevao je odolijevati i osmanskoj i mletačkoj vlasti koja je propisala nagradu od 50, a zatim i od 100 cekina za njegovu glavu.⁹⁴ Prema Š. Peričiću čini se da su ga se mletačke vlasti na koncu uspjele riješiti, ali ne likvidacijom. Naime, on tvrdi da je Roša tajno završio u papinskoj vojsci.⁹⁵ Nasuprot navedenome, I. Mimica piše da je 1782. godine ubijen.⁹⁶ Njegovi hajdučki dani trajali su od šezdesetih do kraja sedamdesetih godina 18. stoljeća.⁹⁷

⁹⁰ A. Ujević, 1991, str. 174–175.

⁹¹ Š. Peričić, 1999, str. 205.

⁹² A. Ujević, 1991, str. 174–175.

⁹³ Isto, str. 173–174.

⁹⁴ Š. Peričić, 1999, str. 206.

⁹⁵ Isto, str. 206.

⁹⁶ I. Mimica, 2011, str. 114.

⁹⁷ A. Ujević, 1991, str. 175.

Primjer Bušića i Sočivice ukazuje na to da motivi za odlazak u hajduke nisu bili neimaština koliko „potreba“ za odlaskom u odmetništvo nakon već počinjenih zločina. Međutim, činjenica je da su u vrijeme djelovanja njih i njihovih družina, glad, neimaština i kuga, bili česti gosti mletačkim podanicima u Imotskoj krajini. Naime, glad je osim ratom i ratnim taktikama bila uzrokovana mrazom (od kojeg nije stradavala samo ljetina, već i stoka), te sušama i poplavama.⁹⁸ Po pitanju poplava mletačke vlasti poduzele su neke mjere sedamdesetih godina.⁹⁹ U dragomanskim spisima također se nailazi na informaciju o isušivanjima Imotskoga polja i onda kada službu pukovnika nadzornika obnaša F. Danese.¹⁰⁰ Ipak, treba se zapitati jesu li se ovakvim nastojanjima mogli ostvariti značajniji pomaci s obzirom na to da je do njih došlo nakon više od pola stoljeća prožetoga neimaštinom i bolesti.

Istina, tijekom godina gladi, mletačke vlasti su znale dopremiti nešto žita i dvopeka najugroženijim područjima. Nekad se to žito dijelilo besplatno, nekad po niskoj cijeni, a nekad na kredit.¹⁰¹ Podanici žito nisu nužno zaduživali kod države, već i kod privatnika.¹⁰² O konkretnom primjeru zaduživanja kod privatnika u Imotskoj krajini i poteškoćama na koje su podanici mogli naići svjedoči jedan zapis iz 1792./1793. godine u dragomanskim spisima. Risvan beg se žalio da mu mletački podanik Mate Bušić nije isplatio dug za pozajmicu od prije nekoliko godina. Danese je ovaj slučaj istražio što je dovelo do utvrđivanja sljedećeg. Naime, Mate Bušić, mletački podanik, zadužio se kod Risvan bega iz Mostara nekoliko godina prije ovog zapisa. Uz odgovarajućeg jamca, Ahmeta, Risvan beg isporučio je dva konja natovarena pirom i ječmom Mati Bušiću. O sv. Mihovilu, Bušić se zadužio kod nekolicine ljudi u Imotskoj krajini kako bi podmirio svoj dug prema Risvan begu. Bez obzira na to što je dug tada isplaćen, nakon nekoliko godina, Risvan beg je tražio Bušića ponovo da

⁹⁸ Š. Peričić, 1981, str. 182–184.

⁹⁹ G. Stanojević, 1987, str. 16.

¹⁰⁰ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. I, vol. V.

¹⁰¹ Š. Peričić, 1981, str. 189-190.

¹⁰² Isto, str. 190.

plati svoj dug te ga je tom prilikom dao i pritvoriti. Ovaj podanik je ponovo podmirio jedan te isti dug i naknadu zbog uhićenja. Međutim, tu nisu prestale neprilike jer je Risvan beg Bušiću tijekom petnaestogodišnjeg razdoblja oduzimao magarca i zahtijevao otkupninu za njegovo vraćanje. Danese bilježi da je odlučio otići kod kancelara pogledati dokumente o isporuci novca jer je po treći put potraživana isplata već plaćenog iznosa.¹⁰³ U zapisu na kraju stoji da je Danese otišao kod kancelara koji mu nije dao uvid u traženi dokument te ga je, negirajući isporuku novca i vrijeđajući, istjerao.¹⁰⁴

Dio svakodnevice puka je bila i mletačka politika balansiranja u pograničnim poslovima radi održanja mira.¹⁰⁵ Sam Danese obavještava generalnog providura Alvisa Marina u svom izvješću da daje naputke podanicima da podmire troškove prema osmanskim zemljoposjednicima radi dobrobiti vanjskih poslova.¹⁰⁶ Od 1788. do 1791. godine ponovo se vodio rat između Osmanskog Carstva i Habsburške Monarhije.¹⁰⁷ Iako Mletačka Republika nije sudjelovala u ovome ratu, okolnosti rata uzbudile su njezine podanike u Imotskoj krajini, osobito u rubnim područjima. Naime, ratno stanje su iskoristili kako bi privremeno izbjegli plaćanje obveznih davanja zbog kultivacije zemlje.¹⁰⁸ Ovakav zaključak slijedi iz konkretnog primjera slučaja seljana iz Ričica od kojih je Ferat beg, sin Miralima paše iz Uskoplja, poslije ovog rata, tražio da mu se plati sav dug te da se odrede obroci budućih plaćanja. Naime, ovi seljani su, kako svjedoče dragomanski spisi, zbog kuge, gladi i rata zanemarili podavanja koja beg 1792. godine, po okončanju rata, potražuje. Svoj dug Ričičani su na kraju podmirili.¹⁰⁹

¹⁰³ “(...) saper la terza volta il Turco venisse a ripeter quella stessa Summa.” DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. III.

¹⁰⁴ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. III.

¹⁰⁵ V. V. Grabovac, 2011, str. 129-130.

¹⁰⁶ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. V.

¹⁰⁷ M. Pavić, 2014, str. 234-235.

¹⁰⁸ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. IV., vol. V.

¹⁰⁹ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. IV., vol. V; V. V. Grabovac, 2011, str. 129–130.

S obzirom na ovdje iznesene podatke, može se pretpostaviti da su ovakve prilike poticale mržnju puka prema osmanskim i mletačkim vlastima, a time i pružanje podrške hajducima, ili čak pridruživanje hajdučkim družinama. Zbog cjelokupne situacije u kojoj su se podanici nalazili, ne čudi da je istrjebljenje hajdučije bio neostvariv cilj.¹¹⁰ Koliki god bio napor i uspjeh mletačkih vlasti u njenom suzbijanju, ona na imotsko-bekijskom prostoru nije nestala. Ovu tezu podržava i sadržaj izvješća upućenog generalnom providuru od strane pukovnika nadzornika Imotske krajine Francesca Danesea. U njemu se on osvrće na nekoliko čimbenika koji utječu na bujanje hajdučije. Jedan od njih je korupcija i pohlepa osmanskih dužnosnika zbog koje pate podanici.¹¹¹ Ostali su nedisciplinirani podanici koja se često očituje u problemima koji nastaju zbog transhumanog stočarstva na imotsko-bekijskom teritoriju nauštrb obiju država. Posljednji čimbenici koje Danese navodi jesu slabo ili nikakvo djelovanje strogoće zakona na nedisciplinirane pojedince. Tako on navodi primjer hajduka Mihovila Šimića koji već niz godina, djelomično zahvaljujući vlastitoj snalažljivosti, prolazi nekažnjeno. To rezultira time da svojim ponašanjem zavodi mlade ljude na takvo ponašanje, zbog čega hajdučija nastavlja rasti.¹¹²

Vjerovničko-dužnički sporovi

U izvješću koje Danese podnosi generalnom providuru Alviseu Marinu u lipnju 1793. godine, imotski pukovnik nadzornik osvrće se na problematiku oko iskorištavanja prirodnih resursa pograničnoga područja između osmanskih i mletačkih podanika. Naime, događalo se da osmanski podanici obrađuju polja na mletačkome teritoriju, ali i da mletački podanici obrađuju polja na osmanskom teritoriju, u Bekiji. Isto tako, osim kultivacije oranica, iskorištavali su se pašnjaci za ispašu stoke te šume radi sječe.¹¹³ No, treba reći da prelazak

¹¹⁰ Zaključak Š. Peričića je na istom tragu, Š. Peričić, 1999, str. 211.

¹¹¹ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. V.

¹¹² Isto, vol. V.

¹¹³ Isto, vol. V.

mletačkih podanika na osmansku stranu radi kultivacije zemljišnih fondova nije vezano samo za Imotsku krajinu. G. Stanojević piše da su isto činili mletački podanici s nove stečevine nakon Karlovačkog mira 1699. godine. Prema njemu, prvenstveni motiv za prelaženje granice radi obrade zemlje nije bio nedostatak zemljišnih fondova nego izbjegavanje velikih nameta Republike, odnosno povoljniji uvjeti i nameti na osmanskoj strani.¹¹⁴

Međutim, kako bi izbjegli plaćanja poreza, podanici su kultivaciju oranica, pašnjaka i šuma često činili bez znanja pravog vlasnika te zemlje, što je dalje uzrokovalo sporove na pograničnom području. Za vrijeme Daneseove službe u Imotskome pošlo se za rješavanjem ovoga problema, pa on izvještava generalnog providura o odredbi koja je donesena 21. ožujka 1793. godine po ovome pitanju, na osnovi običajnog prava. Radi se o zabrani kultiviranja zemlje podanicima preko diobenih linija Republike i Osmanskog Carstva bez odgovarajućeg akta ili sporazuma s osmanskim posjednikom koje mora potvrditi i kapetan.¹¹⁵ Čini se da su ovaj običaj podanici često zaobilazili pa je nastala potreba da vlada jasno formulira i zabrani takav oblik djelovanja.

U dragomanskim spisima nailazi se na zapise iz kojih je razvidno prelaženje podanika na suprotne teritorije radi obrade zemlje. Naime, zapisane su žalbe pojedinih osmanskih i mletačkih zemljoposjednika i njihova potraživanja usmjerena na mletačke ili osmanske podanike. Tako se Ibrahim beg Duvnjak iz Mostara, „zemljoposjednik u Bekiji“¹¹⁶ žali da mletački podanici obrađuju njegovu zemlju i uzgajaju žito, ali da mu nisu dali udio ljetine koji mu pripada te šalje Daneseu popis dužnika.¹¹⁷ S obzirom na to da je njegov posjed u Bekiji, kako zapis jasno kaže, a žali se Daneseu na njegove, dakle mletačke, podanike, razvidno je da

¹¹⁴ G. Stanojević, 1962, str. 11–12.

¹¹⁵ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. V.

¹¹⁶ Possidente in Bekia, DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. III.

¹¹⁷ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. III.

se radi o maločas opisanoj inverziji, odnosno da mletački podanici kultiviraju zemlju preko granice.

U zasebnoj bilješci ispod kopije Ibraimova pisma, Danese komentira pohlepu osmanskih zemljoposjednika zbog koje ispaštaju podanici te da bi neplaćanje ovog potraživanja moglo prouzrokovati probleme u pograničnim odnosima. Upravo u ovome slučaju vidljivo je zalaganje mletačkih vlasti (Danesea) za održavanje ravnoteže između svojih podanika i osmanskih posjednika. Naime, pukovnik nadzornik je utvrdio da potraživanja bega Ibraima sežu od vremena prije njegovog dolaska u službu u Imotski na osnovu čega je begu odbio isplatu duga koji datira prije tog vremena. Podanike, koje je kao dužnike naveo Ibraim beg, obvezao je da isplate svoj dug, bez ovrha, od vremena njegovog stupanja na poziciju pukovnika nadzornika Imotske krajine. Ovo kompromisno rješenje, kako i sam Danese prenosi, bilo je na obostrano zadovoljstvo i podanika i Ibraim bega koji im je izdao potvrdu o oslobođenju od duga ponaosob.¹¹⁸

S druge strane, pukovnik nadzornik Danese u siječnju 1792. godine preporučuje Mehmedu begu, zapovjedniku Duvna, Ljubuškoga i Bekije, svoga podanika Mihovila Dragičevića. Njemu su dužnici osmanski podanici iz Vira u imotskoj Bekiji. Na prvu preporuku Mehmed beg nije razriješio ovaj slučaj. Izvijestio je Danesa da je pozvao svoje podanike iz Vira koji tvrde da su dug isplatili te da bi o tome trebao postojati zapis u knjigama u Imotskome. Također, poručio je da će onaj koji je dužan, dug isplatiti. Nadalje, poslao je svog službenika Daneseu da te račune pregleda. Unesena je jedna bilješka prije prijevoda ovoga pisma Mehmed bega. U toj bilješci Danese ukratko iznosi tumačenje Mehmed begova pisma, odnosno piše da osmanski zapovjednik ne želi zadovoljiti potraživanja preporučenoga mletačkog podanika kojemu su dužnici osmanski podanici s područja Bekije koji su samo djelomično otplatili dug. Iako Dragičević ovdje nije imenovan, može se pretpostaviti kako se

¹¹⁸ Isto, vol III.

radi upravo o njemu. S jedne strane jer pisma i bilješke u kojima se spominje slijede jedni iza drugih, a s druge strane jer drugi slučajevi koji se spominju u tim pismima nisu vezani za ovakav tip slučaja. O ovome slučaju iz dragomanskih spisa poznato je jedino još da Danese šalje ponovo jedno pismo početkom veljače iste godine u kojem, između ostalog, iznova preporučuje Dragičevića, s obzirom na to da osmanski podanici još nisu podmirili svoj dug prema njemu.¹¹⁹ S obzirom na Danesove bilješke i ponavljanje preporuke za Dragičevića, može se pretpostaviti da osmanski dužnosnici nisu bili ekspeditivni u zadovoljavanju mletačkih potraživanja u onoj mjeri u kojoj su to činili mletački dužnosnici po pitanju njihovih.

Kao što je već prethodno spomenuto, mletački podanici su kultivirali zemljišne fondove osmanskih zemljoposjednika i sukladno s time davali dogovorene iznose, bilo žita, bilo novca. Iz onoga što je zapisano u dragomanskim spisima, čini se da su ti fondovi bili u neposrednoj blizini granice. Sukobi između osmanskih zemljoposjednika oko zemljišnih posjeda nisu zaobišli ni podanike koji su ih obrađivali. Tako su se sukobili Mehmed aga Kokić iz Mostara i dizdar tvrđave Duvno te u svoj sukob umiješali Ričićane i Podičane. Čini se da je Sinanović osporavao Kokiću zemljišni fond koji su kultivirali mletački podanici iz ovih pograničnih sela. Sinanović je Kokića motivirao protiv njih, a Kokić je od ovih podanika tražio isplatu zaostalih dominikala te Daneseovu pomoć da mletački podanici podmire svoj dug. Na koncu je Sinanović svjedočio da su Ričićani i Podičani prema njemu, njegovom bratu i ocu uvijek podmirivali sve svoje obveze plaćanja. Generalni providur Alvise Marin šalje pismo Daneseu zbog ovoga slučaja u kojem kaže da su sporovi između Kokića, Sinanovića i ovih podanika otklonjeni upravo zbog njegova postupanja.¹²⁰

¹¹⁹ Isto, vol. II.

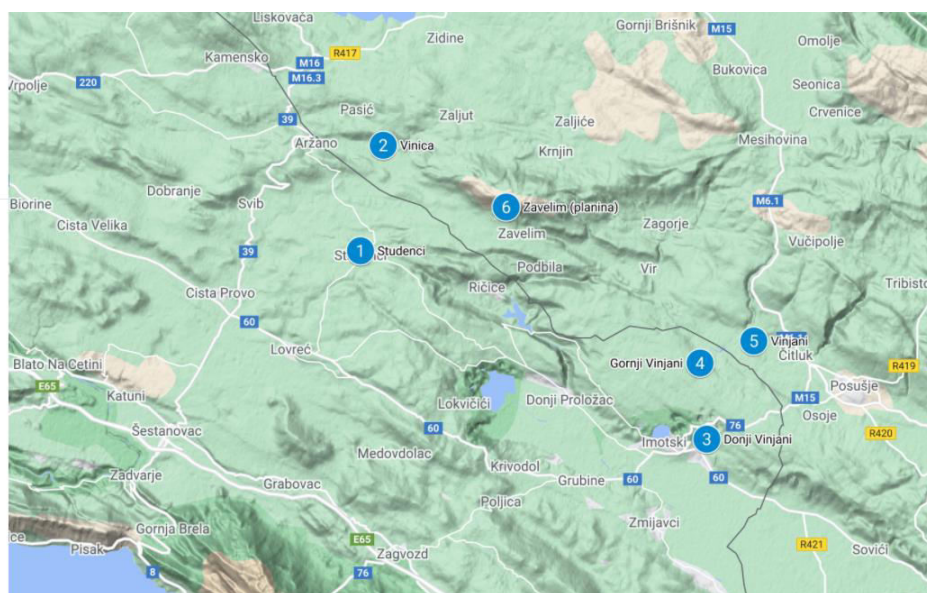
¹²⁰ Isto, vol. III.

Budući da nema više informacija o ovome slučaju, osim da je riješen, ostaju neka otvorena pitanja. Naime, nije poznato je li zemljišni fond Kokićev ili Sinanovićev, te na koji način Sinanovićevo priznanje da Ričičani i Podičani nisu dužnici doprinosi razrješenju ukupnog sukoba njega i Kokića. Može se izvesti samo pretpostavka da je Kokić stvarni vlasnik zemlje, dok je Sinanović u njegovoj službi bio zadužen za prikupljanje davanja od podanika koji su tu zemlju obrađivali. Moguće je da ono što su podanici davali nije prosljeđivao Kokiću pa da je pokušao okriviti podanike da dominikale nikad nisu ni dali. Ipak, s obzirom na nedostatak daljnjih informacija o ovom slučaju, ova pretpostavka se ne može potvrditi.

Slučaj osmanskog siročeta Granića pokazuje međusobno rivalstvo i netrpeljivost osmanskih zemljoposjednika oko zemljišnih fondova. Konkretni primjer opisuje strah vlasnika jednog pograničnog posjeda u Bekiji da mu ga ne oduzmu moćniji osmanski zemljoposjednici obližnjih fondova. Naime, Mehmed beg, zapovjednik Duvna, Ljubuškoga i Bekije u veljači 1793. godine preporučuje Daneseu siroče osmanskoga zemljoposjednika Granića iz Uskoplja koji je umro od kuge za vrijeme epidemije prije 10 godina. Od tada zemlju obrađuju mletački podanici, ali ne plaćaju dominikale, izuzev zastavnika Nenadića iz Vinjana koji je dao godišnji doprinos. Prema spisima, posjedi siročeta Granića nalaze se u Vinjanima i Vinici. Posjede u Vinjanima obrađuje netko iz mletačkih Vinjana, a posjede u Vinici, ispod planine Zavelim, oru harambaša i njegovi suseljani iz Studenaca.¹²¹

¹²¹ Isto, vol. II.

- 1 Studenci
- 2 Vinica
- 3 Donji Vinjani
- 4 Gornji Vinjani
- 5 Vinjani
- 6 Zavelim (planina)

Karta 5. Studenci, Vinica, Gornji i Donji Vinjani, Vinjani, Zavelim, izradila Neda Vuković

Na Karti 5. prikazana su sva mjesta koja se navode u ovome zapisu. S obzirom na zapis i na kartu, lako se da zaključiti da mletački podanici iz Studenaca prelaze granicu da bi kultivirali zemljišni fond u Vinici. Što se tiče Vinjana, čini se da se u spisima ipak misli na Vinjane u Bekiji, dakle na osmanskome teritoriju, inače ne bi bilo potrebe naglasiti da ih obrađuje netko iz mletačkih Vinjana. Pred Danesea je došao zastupnik u ime siročeta Granića. Njegovo primarno potraživanje nije bila isplata zaostalih dominikala. Naime, on je bio zabrinut da će drugi, moćni osmanski zemljoposjednici pokušati siročetu Graniću otuđiti ove posjede. Danese je pozvao k sebi podanike, koji nisu negirali kultivaciju i zaostala plaćanja. Oni su, kako pretendenti ne bi oduzeli ove posjede Graniću, potpisali četiri dokumenta s njegovim zastupnikom. Ovi dokumenti odnose se na dogovor o budućim plaćanjima te sadrže rješenje glavne brige Granića, a to su svjedočenja podanika o tome čija je zemlja koju su obrađivali.¹²²

¹²² Isto, vol. II.

U slučajeve o inverzijskoj obradi zemljišnih fondova ubraja se i već spomenuti slučaj posjeda Ferat bega, sina Miralim paše, koje su obrađivali seljani iz Ričica koji su zaostali u isplatama, a koje su potom nadoknadili. Prema dragomanskim spisima prostrani posjedi Ferat bega nalazili su se ispod planine Zavelim.¹²³ Naposljetku, postoji zapis o žalbi Zafer-bega Kopčića kojemu nekoliko obitelji iz Aržana duguje tri godine dominikala, a koji svoj dug također podmiruju. Nema informacije gdje se točno nalazi Kopčićev posjed, no poznato je da su svjedoci o podmirenju duga aržanskih seljana bili iz Vinice.¹²⁴

Iz ovih nekoliko navedenih slučajeva potraživanja isplate zaostalih dominikala, može se utvrditi da osmanski zemljoposjednici imena Ferat-beg, beg Granić i Ibraim-beg nisu potraživali davanja od mletačkih podanika s obzirom na svoje nekadašnje vlasništvo nad zemljom koje je sada u mletačkoj jurisdikciji. Nasuprot navedenome, oni su tražili isplatu na osnovi toga što su mletački podanici obrađivali njihove posjede u Bekiji. U prilog ovoj konstataciji ide i spomenuta tvrdnja G. Stanojevića da su mletački podanici obrađivali zemlju i koristili pašnjake na osmanskome teritoriju radi boljih uvjeta te manjih nameta i na drugim pograničnim područjima Republike i Carstva, odnosno dalmatinskoga zaleđa i Bosanskog pašaluka.¹²⁵

V. V. Grabovac izveo je suprotan zaključak, odnosno on tvrdi da su mletački podanici primorani plaćati potraživanja nekadašnjih vlasnika posjeda na teritoriju Imotske krajine te da o tome svjedoče razni dokumenti kojih je velik dio sačuvao Danese i poslao 1793. godine generalnom providuru u Zadar.¹²⁶ Grabovac navodi da: „Ti dokumenti se odnose na potražnje turskih gospodara od stanovništva Imotske krajine na kućarine, pašarine, zemljarine koje još uvijek, protjerani Turci, smatraju svojim vlasništvom. Tako u praksi, prema njihovim

¹²³ Isto, vol. IV. i V.

¹²⁴ Isto, vol. II.

¹²⁵ G. Stanojević, 1962, str. 11-12.

¹²⁶ V. V. Grabovac, 2011, str. 129.

zahtjevima Imotska krajina još nije oslobođena od Turaka.“¹²⁷ Kao glavni oslonac za ovakav zaključak, Grabovac koristi arhivski fond Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, na kojem se temelji i ovaj rad. Međutim, razvidno je iz pregleda nekoliko slučajeva da Grabovčev zaključak nije vjerojatan jer bi se barem u jednom od slučajeva vezanih za dugovanje dominikala istaknulo da je zemlja nekog osmanskog posjednika na mletačkome teritoriju, no na takvu se naznaku ne nailazi.

Naime, s obzirom na Kartu 5., vidljivo je da posjedi podno planine Zavelim, koja se nalazi u Bekiji (današnja BiH) nisu teritorij Mletačke Republike, odnosno Imotske krajine, no moguće je da su ovi posjedi dosegali tik do granice. U slučaju Ibrahim-bega Duvnjaka, jasno se navodi da su njegovi posjedi u Bekiji, a da su ih obrađivali mletački podanici. U slučaju Zafer bega Kopčića nije navedeno gdje su mu posjedi, nego samo da su mu dužnici iz Aržana (Imotska krajina) te da su svjedoci od podmirenju duga iz Vinice (Bekija). S obzirom na porijeklo svjedoka može se pretpostaviti da je njegov posjed bio u Bekiji u blizini Vinice. Izvještaj kojeg podnosi Danese generalnom providuru Alvisu Marinu u lipnju 1793. godine, a na koji se oslanja Grabovac u izvođenju svog zaključka, ne sadrži informacije u onome obliku u kojem ih je on formulirao. Istina, Danese se osvrće na pohlepu osmanskih dužnosnika, na probleme u pograničnome prostoru radi dominikala, pašarine, travarine i ostalih nameta te na nediscipliniranost stanovništva. Međutim, u tome izvješću ne postoje indikacije koje bi podržale zaključak da mletački podanici plaćaju namete osmanskim posjednicima zbog kultiviranja zemljišnih fondova koji njima od 1717. godine ne pripadaju. S druge strane, u izvješću Danese jasno ističe, kako je već spomenuto, prelazak granice i mletačkih i osmanskih podanika radi obrade zemlje i ispaše stoke zbog čega se često stvara pomutnja u pograničnome prostoru.¹²⁸ Također, sami nazivi svezaka u kojima se nalaze ove pritužbe

¹²⁷ Isto, str. 129.

¹²⁸ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. V.

svjedoče o tome da se potraživanja osmanskih posjednika odnose na njihove posjede u Bekiji.¹²⁹

Postoji cijeli niz sličnih slučajeva gdje se osmanski dužnosnici žale jer njihovim podanicima nije plaćeno ono što ih, kako se čini u spisima, dopada. Tako se na sastanku ljubuškoga kadije i pukovnika nadzornika Danesea u selu Rastok između Vrgorca i Ljubuškog, na početku prosinca 1792. godine, upućuje nekoliko takvih pritužbi, a iza pritužbi je naznačena potreba razrješenja pitanja oko dominikala i travarine.¹³⁰ Naime, mula Mustafa aga žalio se na Miju Galića koji mu već deset godina nije platio dominikale i dogovoreni iznos za travarinu. Slična situacija je u pritužbi nekog brijača Majića i harambaše Gulića, kojima sedmero seljaka nije platilo dominikale sedamnaest godina.¹³¹ Međutim, iz ovih slučajeva ne saznaje se gdje su posjedi koje su obrađivali mletački podanici, kao ni odakle su zemljoposjednici koji traže isplatu dugova.

U slučajevima koji su poznati iz dragomanskih spisa, mletački podanici koji su dužnici osmanskih zemljoposjednika, potječu iz sela koja se nalaze tik uz granicu, iz Aržana, Studenaca, Vinjana, Ričica i Podija. Ne postoje nikakvi zapisi o mletačkim dužnicima iz drugih sela Imotske krajine, udaljenijim od granice. Kada bi se pretpostavilo da je Grabovčev zaključak istinit, onda bi se moglo pretpostaviti da su osmanski zemljoposjednici imali posjede i drugdje u Imotskoj krajini, dalje od granice, međutim u dragomanskim spisima nema dokaza koji bi takvu pretpostavku podržali. S obzirom na ovdje iznesene slučajeve i podatke o porijeklu osmanskih zemljoposjednika, vidljivo je da njihovo prebivalište uglavnom nije u neposrednoj blizini njihovih posjeda u pograničnom prostoru. Tako se Ferat

¹²⁹ „Carteggio corso frà (...) possidenti in Bekia d’Imoschi ed il (...)”, DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. III; „Carteggio corso frà li Ferat Begh di Miralim Passà, Alai Begh d’Ali Passà ed il Cadi di Vacup Superior di Scoppie etc. Feudatary in Bekia Imoschi ed il (...)”, isto, vol. IV.

¹³⁰ Isto, vol. I.

¹³¹ Isto, vol. I.

beg i beg Granić nalaze u Uskoplju, a Mehmed beg Kokić i Ibraim beg Duvnjak u Mostaru, odakle šalju pisma i svoje ljude pred Danesea.

Isto tako, treba imati na umu i slučaj Mihovila Dragičevića, mletačkoga podanika kojemu su dužnici seljani iz sela Vir s osmanskoga područja. Sukladno s tim, zaključak je sljedeći: osmanski i mletački podanici prelazili su granicu radi obrade zemlje te iskorištavanja šuma i pašnjaka. Uzroci za te prelaske bili su višestruki. S jedne strane, razlog podanika za prelazak granice radi kultiviranja zemljišnih fondova bilo je izbjegavanje plaćanja nameta i Osmanskomu Carstvu i Mletačkoj Republici. S druge strane, razlog za prelazak je mogao biti plaćanje manjeg nameta u susjednoj državi u skladu s dogovorom s vlasnikom zemljišnoga posjeda. Isto tako, motiv za prelazak je mogao biti i blizina obradivih površina. S obzirom na to da se u dragomanskim spisima kao obrađivači zemlje spominju podanici uglavnom iz sela direktno uz granicu, a nema spomena drugih udaljenijih naselja od nje, može se pretpostaviti da su podanici prelazili granicu jer su im obradive površine bile bliže na teritoriju susjedne države nego li na teritoriju države kojoj su pripadali.

Također, u dragomanskim spisima spominje se više prelazaka mletačkih podanika na osmansku stranu nego obrnuto pa se otvara pitanje zašto? S jedne strane može se pretpostaviti da učestalost prijelaza nije moguće vjerodostojno odrediti s obzirom na to da su u zapisima ostali zabilježeni uglavnom oni koji nisu redovno isplaćivali namete na čiju isplatu su bili obvezani. S druge strane, ako se ipak pretpostavi da se učestalost na osnovi ovih spisa može procijeniti, onda se može zaključiti da su podanicima nameti osmanskih zemljoposjednika bili prihvatljiviji od nameta na mletačkom teritoriju. Osim toga, čini se da su mletački podanici prelazili na osmanski teritorij jer su mogli iskoristiti rivalstvo osmanskih zemljoposjednika oko vlasništva nad zemljom. Primjer za ovo je slučaj kada mletački podanici nisu plaćali namete deset godina za obradu zemlje siročeta Granića na osmanskome teritoriju. Primarna

briga njegovoga zastupnika nije bilo podmirenje duga nego onemogućavanje drugih osmanskih zemljoposjednika da ove posjede otuđe Graniću.

Pljačke i razbojništva

Iz korespondencije Danesea i visokih dužnosnika Bosanskoga pašaluka doznaje se o brojnim pljačkama i potraživanjima ukradenih životinja, dobara i roba tijekom 1792. i 1793. godine. U ovome potpoglavlju istaknut će se neki od ovih slučajeva koji pokazuju koliko hajdučija nije iščezla ni u ovom razdoblju te po kojim principima su se oštećene stranke obeštećivale. Jedan od slučajeva koji se proteže kroz veći dio III. sveska je ukradena ječerma. Naime, visoki dužnosnici hercegovačkoga sandžaka i imotske Bekije na čelu s kapetanom Mostara, kontaktiraju Danesea, želeći da im on osigura isporuku srebrene i vrijedne ječermu koja je ukradena jednom osmanskom podaniku. Zapis o ovome slučaju pridonosi poznavanju običaja i postupanja nakon hvatanja i pogubljenja zloglasnih hajduka. Naime, iz Daneseova pisma kapetanu Mostara i ostalim osmanskim dužnosnicima doznaje se da je ovu srebrnu ječermu nosio Orez kojega Danese opisuje u nekoliko navrata kao zloglasnoga zločinca i poslije ovoga pisma. Čini se da je Orez bio hajduk s osmanskoga područja koji je učinio dosta zlodjela na mletačkome teritoriju, pljačkajući i ubijajući. Naposljetku je uhvaćen i pogubljen, a glava mu je izvješena na tvrđavu.¹³²

U svojem pismu Danese povlači paralelu s pogubljenjem jednog drugog hajduka, Lucića, u Ljubuškom, godinu dana prije nego je ista sudbina zadesila Oreza. Lucićevi egzekutori su, prema običaju, svu njegovu imovinu, koju je imao na sebi, podijelili između sebe. S obzirom na to da je takav običaj, i da mletačke vlasti nisu tu imovinu poslije Lucićeva pogubljenja potraživali, Danese ne vidi razlog da isporuči osmanskim vlastima imovinu Oreza nakon njegova pogubljenja. Budući da smatra kako se ta imovina ne treba isporučiti, to se odnosi i na ječermu koje osmanske vlasti potražuju, a koju je Orez nosio kada je bio uhvaćen.

¹³² Isto, vol. III. i V.

Sudeći po sadržaju pisama vezanih za ovu ječermu, može se pretpostaviti da je Orez nekom osmanskome podaniku ukrao ovu ječermu, koju ovaj preko osmanskih vlasti traži natrag nakon Orezova pogubljenja, iako je ona dopala jednoga od onih ljudi koji su ga uhvatili.¹³³ Ipak, kako bi sačuvao dobrosusjedske odnose, nakon oklijevanja, Danese odlučuje isporučiti ovu ječermu tražeći zauzvrat od mostarskog kadije da se nekim mletačkim podanicima koji su prevareni i kojima je ukradena imovina, to nadoknadi.¹³⁴

Slučajevi koje je ovom prilikom Danese preporučio osmanskim dužnosnicima su sljedeći. Naime, ugledni trgovac s mletačkog teritorija Zdilar kupio je konja za 12 cekina od mletačkoga podanika Divića koji ga je prethodno kupio od osmanskoga podanika Zanca iz Gruda. Problem je što Zdilaru konj nije isporučen, a navodno se nalazi kod Anze Čenanovića, osmanskoga podanika. Danese od osmanskih vlasti traži da interveniraju te Zdilaru isporuče ili konja ili novac koji je za njega bio dao. Drugi slučaj je taj da su mletački podanici Grbavac i Pavić opljačkani dok su putovali kroz osmanski teritorij. Osumnjičen da je počinio ovu pljačku je osmanski podanik Repasović, ili netko od njegovih srodnika.¹³⁵ Mostarski kadija izvještava Danesea da je konj koji je bio kod Anze Čenanovića krepao, a da ni živ nije vrijedio. Istovremeno traži od Danesea da pomogne ovom Anzu jer su ga na ulici opljačkali Vinjančani i između ostalog, oteli mu graška, sireva i smokava. Što se tiče opljačkanih mletačkih podanika, kadija kaže da je dio njihovih stvari isporučeno, a da će drugo biti nadoknađeno.¹³⁶ Daljnji ishod ovih slučajeva nije poznat. Međutim, s obzirom na to da Danese nekoliko puta u više pisama preporučuje ove slučajeve, a osobito Zdilarev, može se uočiti tromost osmanskih dužnosnika glede ispunjenja njegovih potraživanja u ime mletačkih podanika.

¹³³ Isto, vol. III.

¹³⁴ Isto, vol. III.

¹³⁵ Isto, vol. III.

¹³⁶ Isto, vol. III.

Zapisi iz 1792. i 1793. godine svjedoče o čestim otmicama konja i volova s osmanskoga teritorija, koji su se često preprodavali. Ishodi nekih od ovih slučajeva nisu poznati jer nisu spadali pod Daneseovu jurisdikciju. Tako se ljubuški kadija žalio imotskom pukovniku nadzorniku zbog otmice dvaju konja osmanskoga podanika Josipa Cuture u Makarskoj. Osumnjičen za ovu krađu je Ante Barišić iz Makarske koji je konje prodao izvjesnom Đorđu u Stari grad na otoku Hvaru. Prosudba i rješenje ovog slučaja pripalo je višoj sudskoj instanci u Dalmaciji.¹³⁷

Neke slučajeve je Danese jednostavno prosljeđivao višim sudbenim organima ili su već kod njih bili u obradi. Primjerice, Luka i Ivano Ledić ukrali su dva vola, jednoga od Ivana Kostića, a drugoga od Tome Stipića, za što postoje i tri svjedoka. Mehmed beg, zapovjednik Bekije, preporučuje Daneseu ovaj slučaj jer za njega nije dobio rješenje, a prethodno ga je bio poslao providuru. Ispod prijevoda ovoga pisma od Mehmed-bega, Danese bilježi da razrješenje ovoga slučaja ovisi o odluci Općeg nadležnog suda.¹³⁸ Istu zabilješku stavlja i ispod prijevoda pisma istoga bega koji traži pravdu za grofa Filipa Jurišića kojemu su Marko Lažeta, Lovre Medvidović i Jure Topalušić iz Ričica ukrali jednog vola, te dodatno upozorava Danesea da ne vjeruje onomu što kaže Lažeta.¹³⁹

Presuda Vrhovnoga suda očekivana je u slučaju krađe 105 komada stoke sitnoga zuba te u slučaju pljačke raše¹⁴⁰ od osmanskih podanika na ulici. U potonjem slučaju, trojica osmanskih podanika opljačkani su u predgrađu Imotskoga. Ispitani su svjedoci na koje je uputio Mehmed beg u pismu Daneseu, u kojemu se žalio na ovaj slučaj, međutim njihovo svjedočenje nije otkrilo relevantne informacije, a slučaj je poslan na višu instancu.¹⁴¹ Što se

¹³⁷ Isto, vol. I.

¹³⁸ Isto, vol. II.

¹³⁹ Isto, vol. II.

¹⁴⁰ Vrsta sukna.

¹⁴¹ DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. II.

tiče krađe stoke, optuženi su mletački podanici, braća, Grgur i Jozo Lončar iz Vinjana. Prema pismu Mehmed-bega, braća su zavezala pastira, osmanskoga podanika Izaka te s osmanskoga teritorija pribjegli sa 105 grla stoke sitnog zuba na mletački teritorij. Dalje se doznaje da je Grgur isporučio neke životinje opljačkanomu pastiru Izaku te da je uvid u ovaj slučaj bio učinio, uz Danesea, i prethodni pukovnik nadzornik Imotske krajine, Francesco Carrara. Ovaj slučaj je također poslan na višu instancu radi presude. Dodatni razlog zbog kojega je Danese ove slučajeve proslijedio dalje je taj što su se dogodili prije vremena njegova stupanja na službu u Imotski.¹⁴² Neki Grgur i Josip Lončar spominju se još jednom prilikom u dragomanskim spisima. Naime, oni su s Ivanom Jovićem optuženi da su ubili Jasar-bega i oveli mu dragocjenu odjeću i sve ono što je imao kod sebe. Uz pritužbu je navedeno da ova trojica inače pljačkaju, a daljnja presuda u vezi ovog slučaja nije poznata jer se Danese ne upliće, tvrdeći da nema jurisdikciju u ovom slučaju.¹⁴³ Budući da više informacija o Lončarima iz ova dva slučaja nema, može se samo pretpostaviti da se radi o istim ljudima.

Značajan je slučaj krađe četiri konja od osmanskoga podanika Ilije Kersegla iz Uskoplja. Uskopaljski kadija poslao je pismo vezano za ovaj slučaj generalnom providuru Diedu. Lopovi su Panto Pribić i Jovo Vučković, a konji su u više navrata pronađeni i svi su vraćeni osmanskom podaniku Iliji. Diedo iz Zadra šalje pismo Daneseu 1792. godine da je potrebno zaplijeniti imovinu lopova te uhititi ih. Tako je i učinjeno, uhićeni su, te je odlučeno da će presudu u ovom slučaju donijeti Vrhovni sud.¹⁴⁴ Danese ovu dvojicu lopova, hajduka, spominje i u svome izvješću generalnom providuru A. Marinu 1793. godine. Iz njega se saznaje da su Panto Pribić i Jovo Vučković poznati po mnogostrukim pljačkama konja i volova s osmanskoga teritorija i pograničnoga prostora. Ukradenu stoku su preprodavali

¹⁴² Isto, vol. II.

¹⁴³ Isto, vol. I.

¹⁴⁴ Isto, vol. IV.

mletačkim podanicima u Makarskoj, Omišu, otocima nasuprot ovih luka, na teritoriju Vrgoračke krajine, na teritoriju oko rijeke Neretve te na području Poljičke knežije.¹⁴⁵

O preprodaji ukradene stoke ima nekoliko slučajeva, a neki su već spomenuti. Isto tako se Sulejman alaj beg iz Uskoplja žali da su njegovom kolonu Juri Levadiću ukradena dva konja. U svojem pismu navodi i da postoje tri svjedoka da se ovi konji nalaze kod mletačkoga podanika Marka Vasića u Aržanu, a koje je on kupio za 42 pijastre. Nakon uvida u slučaj, Danese piše Sulejman-alaj-begu da pošalje svog podanika Levadića u Imotski s novcem za otkup konja te da se potruži pronaći onoga koji je konje ukrao i prodao Vasiću. Budući da Danese naglašava da se ova kupoprodaja odvila u sred dana na osmanskome teritoriju, može se pretpostaviti da bi trebali postojati svjedoci koji bi mogli identificirati lopova, a možda je na ovome tragu bio i Danese kad je pisao svoje pismo.¹⁴⁶

Iz do sada navedenih slučajeva čini se da je restitucija ukradene stoke ili isplata novca njihove vrijednosti bio standardan običaj. Potvrdu za to nalazimo i u slučaju kada je Nikola Galić ukrao vola u vlasništvu Ivana Smoljka. Mehmed beg, zapovjednik Bekije preporučuje ovaj slučaj Daneseu. Odlučeno je da je Galić dužan isporučiti jednog mladog vola ili tri talera oštećenom Smoljku.¹⁴⁷ Isto tako, odlučeno je da će se vratiti konji ili isplatiti u novac u njihovoj vrijednosti kada Danese preporučuje slučaj četiri ukradena konja od zastavnika Biočića i narednika Bitange ljubuškom kadiji. Utvrđeno je da je osmanski podanik Šimun Lukenda odgovoran za ovu krađu te da on mora učiniti nadoknadu oštećenim mletačkim podanicima.¹⁴⁸

Stroži Daneseov stav u presudi o krađi volova uočava se u slučaju krađe pet volova od Krajnovića, kolona Mehmed-bega, zapovjednika Bekije. Naime, Mehmed beg je svom kolonu

¹⁴⁵ Isto, vol. V.

¹⁴⁶ Isto, vol. IV.

¹⁴⁷ Isto, vol. II.

¹⁴⁸ Isto, vol. I.

posudio pet volova radi službe oranja koji su potom njemu ukradeni, a za krađu ovih volova osumnjičen je neki Šušnjar. U svojem pismu Mehmed begu Danese kaže da ukoliko se ispostavi da je Šušnjar odgovoran, utoliko će svoj prijestup platiti glavom koja će biti izvješena na tvrđavi.¹⁴⁹ Dakle, u ovome slučaju nema naznaka da bi presuda mogla ići u smjeru restitucije životinja ili novca njihove vrijednosti. Budući da se radi o samo jednom slučaju gdje su ukradena dobra osmanskoga visokog dužnosnika, ne može se izvesti generalan zaključak da je kazna smrti čekala sve one koji bi učinili prijestup protiv visokih dužnosnika. No, može se pretpostaviti da su kazne u slučaju prijestupa prema visokim dužnosnicima bile strože nego li u slučaju kada su se krađe odvijale među podanicima jednoga i drugog teritorija.

Nadalje, neke pritužbe osmanskih dužnosnika su odbačene. Danese ih je odbacivao ili po osnovi zastarjelosti, jer se događaj na koji je uložena žalba dogodio prije njegova stupanja u službu u Imotski, ili po osnovi nedostatka dokaza i/ili svjedoka. Tako pritužbu Ibraima Konješića da mu je Frane Grepo ukrao dva oraća vola, Danese, nakon uvida u slučaj, odbacuje zbog nedostatka svjedoka.¹⁵⁰ S druge strane, na osnovi zastarjelosti odbacuje žalbu ljubušskog kadije o krađi žita iz Gorice. Naime, kadija se žalio da su mletački i osmanski podanici poželi žito na nekom posjedu u Gorici te tako oštetili bogatoga osmanskog zemljoposjednika. Danese uvidom u slučaj piše bilješku nakon kadijina pisma. Iz nje se saznaje da je žito požeto 1783. godine, vremenu gladi nekih podanika na imotsko-bekijskom prostoru. Pukovnik nadzornik dodatno piše: „(...) u odgovaranju njemu koristio sam

¹⁴⁹ Isto, vol. II.

¹⁵⁰ Isto, vol. I.

dvosmislen i neuvjerljiv jezik da bi spasio od teških posljedica njegove pravde naše i njegove iste kršćanske Morlake (...)“¹⁵¹.

Naposljetku istaknut će se jedan slučaj „neuspješne“ pljačke. Naime, pronađen je konj na mletačkome području koji je ukraden s osmanskoga teritorija. Odgovorni lupeži su zbog drugih prijestupa podlegli pravdi, a skrb o konju preuzeo je upravitelj konjice dok se ne pronađe vlasnik. Nakon nekoliko mjeseci osmanski podanik Vuk Milislavljević iz Lipe došao je po konja tvrdeći da je njegov. Danese nije bio siguran u njegovu tvrdnju, a sumnjivi su mu bili i papiri, navodno poslani od Mehmed-bega, koje je Vuk donio. Na koncu je Danese poslao konja, Vuka i svog serdara pred Mehmed-bega da bi se ovaj slučaj razriješio. Ispostavilo se da konj uistinu pripada ovom osmanskome podaniku iz Lipe pa mu je predan. Daneseovo postupanje u ovom slučaju i poklon (kava i vosak) koji je ovom prilikom poslao Mehmed-begu, učvrstili su dobrosusjedske osmansko-mletačke odnose na imotsko-bekijskom pograničnom prostoru.¹⁵²

¹⁵¹ „a cui nel rispondere usai un linguaggio ambiguo ed inconcludente, per salvar dalle dure conseguenze del suo Giudizie coi nostri i suoi medesimi Morlacchi Cristiani“, DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. I.

¹⁵² DAZD – 2, Mletački dragoman, kut. 2, knj. 9, poz. 6, vol. II.

Zaključak

Od 1717. godine, nakon uspješnog pothvata Alvisa Moceniga, imotska tvrđava došla je pod vlast Mletačke Republike. Ofenzivna akcija Mletačke Republike za osvajanje imotske tvrđave čini se kao velik pothvat ako se uzme u obzir broj ljudstva i vojne opreme kojom je raspolagala, te napose i sam položaj ove utvrde kojoj je prilaz s tri strane nemoguć, a s četvrte strane strm i predvidiv. Ipak, zahvaljujući dobroj strategiji u vidu eliminiranja mogućnosti da osmanskoj posadi dođe pomoć iz Hercegovine te uspješnosti u miniranju skladišta municije u tvrđavi, ovaj pothvat završio je uspješno za Mlečane. Po okončanju sukoba Republika se s drugih okupiranih područja Bosanskog pašaluka morala povući, a izgubila je dio posjeda u Sredozemlju pa tako Imotski predstavlja njeno jedino značajnije, a ujedno i posljednje proširenje. Samo razgraničenje Imotske krajine i Bekije nije išlo u prilog podanika koji su živjeli na ovom području. Može se pretpostaviti da su neki sporovi posljedica uspostavljanja takve granice. Naime, kao što je izloženo, najviše sporova bilo je vezano za Aržano, Studence i Ričice, pogranična naselja oko kojih su se otegnuli i pregovori o razgraničenju do 1720. godine.

Središnji dio ovoga rada odnosi se na razdoblje 1792.–1793. godine kada je pukovnik nadzornik Imotske krajine bio Francesco Danese. Naime, njegova korespondencija s visokim dužnosnicima Bosanskog pašaluka, bogatim osmanskim zemljoposjednicima i višim dužnosnicima Mletačke Republike u Dalmaciji sačuvana je u Državnom Arhivu u Zadru u fondu Mletački dragoman. Dio ovog fonda poslužio je kao temelj ovog rada za prikaz kako vjerovničko-dužničkih sporova, tako i pljačke i razbojništva u razdoblju Daneseova službovanja u Imotskome.

Generalno gledajući, protokol mletačkih vlasti, kada je u pitanju bilo podmirenje dugova mletačkih podanika prema osmanskim zemljoposjednicima, bilo je sazivanje dužnika i utvrđivanje istinitog tijeka događanja. Ukoliko bi se ustanovilo da neki podanik jest dužan,

svoj dug bi, na nalog pukovnika nadzornika Danesea ili njegovih serdara, bio primoran podmiriti. No, često se zamjećuje da osmanske vlasti potražuju podmirenje dugova iz ranijih desetljeća, a u tom slučaju Danese uglavnom ta potraživanja odbacuje ili kompromisno naređuje da podanici podmire samo dug koji je nastao od vremena njegova dolaska na službu u Imotski. Sličan protokol vrijedi i u slučaju pljačke životinja i roba od podanika na osmanskome ili mletačkom teritoriju. Optuženi pojedinci se sazovu i nakon utvrđenja slijeda događanja, lopov mora vratiti robu koju je otuđio oštećenoj stranci ili isplatiti svotu u vrijednosti ukradene robe. Sudeći prema informacijama u dragomanskim spisima čini se da su mletačke vlasti bile ažurnije u isporuci potraživanja osmanskih visokih dužnosnika nego obrnuto. Isto tako, iz spisa se spoznaje da rješavanje svih prijestupa ne spada u jurisdikciju pukovnika nadzornika pograničnog područja već da se prosljeđuju višim instancama sudstva u mletačkoj Dalmaciji. Odluku ovih instanci kasnije je pukovnik nadzornik dužan provesti.

Napose, u ovom radu napravljen je pregled svih nedaća koje su mučile pučanstvo pograničnog područja u Imotskoj krajini tijekom 18. stoljeća, a to su uglavnom nepovoljni uvjeti za agrarnu i stočarsku proizvodnju koje su rezultirale čestim razdobljima gladi, kao i epidemije kuge koje su u valovima pratile razdoblja gladi. S obzirom na ovakve uvjete može se pretpostaviti da su i oni utjecali na opseg dužničkih slučajeva zapisanih u dragomanskim spisima, kao i na nemogućnost suzbijanja hajdučije. Što se tiče potonjeg problema, u ovome radu su izdvojeni neki pojedinci čije je hajdukovanje obilježilo 18. stoljeće. Isto tako, zahvaljujući zapisima iz dragomanskih spisa izneseno je nešto više informacija o samom postupanju u slučaju hvatanja većih prijestupnika koji su osim za otimanje dobara od podanika bili odgovorni i za ubojstva. Tako se iz slučaja hvatanja i pogubljenja hajduka Oreza saznaje za još jednog takvog prijestupnika Lucića. Iz načina postupanja prema ovim hajducima doznaje se da pojedinci zaslužni za hvatanje zloglasnih hajduka i njihovo

pogubljenje, prema običaju, imaju pravo zaplijeniti i među sobom podijeliti njihovu imovinu. Odnosno, barem ono što imaju kod sebe u trenutku hvatanja.

Naposljetku, iz svega što je navedeno u ovome radu može se reći da je pučanstvo s pograničnog područja Imotske krajine tijekom cijelog 18. stoljeća te potkraj njega pokušavalo uravnotežiti svoj položaj i osigurati svoj opstanak u općim prevladavajućim prilikama. To je obuhvaćalo iskorištavanje geostrateškog položaja Imotskoga i Imotske krajine koje se očitovale u prelasku granice radi obrade teritorija te krađi dobara i njihovoj preprodaji u obližnjim dalmatinskim lukama. Također, to se očitovale u iskorištavanju rivalstva i sukoba, kako međusobnih između osmanskih zemljoposjednika, tako i općih prilika poput rata između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva. Na koncu, što se tiče same hajdučije i nemogućnosti njezina iskorjenjivanja, čini se da je i to bio rezultat općeg stanja u kojem se nalazilo pučanstvo ovoga kraja čiji je opstanak kroz cijelo stoljeće bio izazivan neimaštinom i bolesti. Boljitku pučanstva i suzbijanju hajdučije svakako nije doprinosila mletačka politika i stanje Mletačke Republike koja je bila generalno usmjerena održavanju vlastite egzistencije jer u ovom stoljeću dolazi do dekadencije njene moći, a krajem devedesetih njenog potpunog nestanka s povijesne pozornice.

Sažetak

Pogranični odnosi između mletačkih i osmanskih podanika u Imotskoj krajini potkraj 18. stoljeća

Ovaj rad bavi se pograničnim odnosima u Imotskoj krajini krajem 18. stoljeća, a temelji se na dragomanskim spisima koji se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru. Prvi dio rada usmjeren je na mletačko osvojenje imotske utvrde 1717. godine za vrijeme Malog rata (1714.-1718.) te poratno razgraničenje. Drugi dio rada bavi se opisom administrativnog ustroja na novostečenom teritoriju Mletačke Republike pa tako i Imotske krajine. Središnji dio rada obuhvaća mletačko-osmansku korespondenciju koja baca svjetlo na prilike i neprilike mletačkih i osmanskih podanika na imotsko-bekijskome prostoru potkraj 18. stoljeća. U ovome dijelu prikazana je povijest funkcije dragomana i povijest čuvanja dragomanskih spisa te radovi drugih autora koji su se njima bavili. Također, opisane su prilike u cijelom 18. stoljeću, od gladi i epidemija do hajdučije. Posljednja dva potpoglavlja bave se vjerovničko-dužničkim odnosima i razbojništvima na imotsko-bekijskom prostoru na temelju korespondencije pukovnika nadzornika Imotske krajine Francesca Danesa i osmanskih visokih dužnosnika 1792. i 1793. godine.

Ključne riječi: Imotski, Francesco Danese, hajdučija, 18. stoljeće, dragomanski spisi, Imotska krajina, Bekija, pogranični odnosi, Mletačka Republika, Osmansko Carstvo

Summary

Border relations between Venetian and Ottoman subjects in the Imotski region at the end of the 18th century

This paper deals with border relations in the Imotski region at the end of the 18th century, and is based on Dragoman writings kept in the State Archives in Zadar. The first part of the paper focuses on the Venetian conquest of the Imotski fortress in 1717 during the Little War (1714-1718) and the post-war demarcation. The second part of the paper deals with the description of the administrative structure in the newly acquired territory of the Venetian Republic and thus the Imotski region. The central part of the paper includes Venetian-Ottoman correspondence that sheds light on the opportunities and troubles of Venetian and Ottoman subjects in the Imotski and Bekija area at the end of the 18th century. This section presents the history of the dragoman function and the history of the preservation of dragoman writings, as well as the works of other authors who have dealt with them. Also, situations throughout the 18th century are described, from famines and epidemics to banditry. The last two subchapters deal with creditor-debtor relations and robberies in the Imotski and Bekija area based on the correspondence in 1792 and 1793 between Colonel Supervisor of the Imotski region Francesco Danese and Ottoman high-ranking officials.

Key words: Imotski, Francesco Danese, banditry, 18th century, Dragoman writings, Imotski region, Bekija, border relations, Venetian Republic, Ottoman Empire

Popis literature

Izvori

HR – DAZD – 2, Mletački dragoman (16. st. – 1797.), kut. 2, knj. 9 “Confini di stata”, pozicija br. 6 “Carteggio del Colonello Soprintendente d’ Imoschi Francesco Danse in affair confinarii”

Monografije i članci

G. Boerio, 1867, *Dizionario del dialetto veneziano: terza edizione aumentata e corretta*, Venecija: Reali tipografia di Giovanni Cecchini, 1867.

G. Bujas, 1957, Makarski ljetopis od god. 1773. do 1794.: Prilozi za društvenu povijest Makarske i Makarskog kotara u drugoj polovici XVIII. stoljeća, *Starine*, vol. 47, 1957, str. 279–363.

B. Fuerst – Bjeliš, I. Zupanc, 2007, New 18th Century Venetian Border in Croatia and its Spatial and Demographic Implications, *Hrvatski geografski glasnik*, vol. 69, br. 2, 2007, str. 41–52.

G. Cattalinich, 1835, *Storia della Dalmazia: tomo III.*, Zadar: Fratelli Battara, 1835.

L. Čoralić, 2013, Hrvatski Jug – Dalmacija, *U potrazi za mirom i blagostanjem: Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica Hrvatska, 2013, str. 345–365.

S. Ćosić, N. Kapetanić, N. Vekarić, 2012, *Prijevara ili zabluda?: Problem granice na području poluotoka Kleka*, Dubrovnik: Vlastita naklada Nenad Vekarić, 2012.

- I. Ćubela, Mletački dragoman, Obavijesna pomagala, DAZD, <https://www.dazd.hr/attachment/preview/5c657c958d8f5/dazd-2-mletacki-dragoman.pdf> (31. listopada 2021.)
- M. Glibota, 1989, Sovići i Gorica: povijesna razmatranja s posebnim osvrtom na prvi utvrđeni spomen ovih naselja u prošlosti, *Sovići i Gorica u Bekiji: zbornik radova o povijesti, umjetnosti i kulturi*, Sovići: MK SSRN, Gorica: MK SSRN, 1989., str. 5–15.
- V. V. Grabovac, 2011, *Ričice kroz vijekove*, Imotski: Matica Hrvatska, 2011.
- J. Grbavac, 2017, *Povijest, vjera i kulturna baština u Imoti*, Zagreb: Školska knjiga, 2017.
- J. Jernej, 2011, *Talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski džepni rječnik: XXI. izdanje*, Zagreb: Školska knjiga, 2011.
- K. Jurišić, 1972, *Katolička crkva na biokovsko – neretvanskom području u doba turske vladavine*, Zagreb: Kršćanska Sadašnjost, 1972.
- M. Katanušić, 2013, Pregled političkih zbivanja, *U potrazi za mirom i blagostanjem: Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, Zagreb: Matica Hrvatska, 2013, str. 3–27.
- Z. Kordić, 1989, Bekija (od Imotske Bekije 1718. do Bekije 1989. godine), *Sovići i Gorica u Bekiji: zbornik radova o povijesti, umjetnosti i kulturi*, Sovići: MK SSRN, Gorica: MK SSRN, 1989., str. 15–18.
- J. Lasić, M. Zakarija, 2012, Vincenzo Formaleoni i dalmatinska toponimija u 18. stoljeću, *Peti hrvatski slavistički kongres: zbornik radova*, Rijeka: Filozofski fakultet, 2012, str. 365 – 374 (str. 231–240)
- I. Madžar, V. Pavičić, 2013, Prirodni i kulturni krajolik vrgoračko-ljubuškog područja na izabranim kartografskim prikazima iz 18. stoljeća, *Geoadria*, vol. 18. br. 2, 2013, str. 147–180.

T. Mayhew, 2008, *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule: Contado di Zara 1645 – 1718*, Rim: Viella, 2008.

I. Mimica, 2011, Prikaz hajduka u djelima Alberta Fortisa, Ivana Lovrića i Vladimira Ardalića, *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, vol. 4. br. 4, 2011, str. 111–128.

A. Nikić, 1989, Oslobođenje Imotske krajine od Turaka, *Čuvari baštine: zbornik radova sa simpozija u prigodi 250. obljetnice prijenosa franjevačkog samostana u grad Imotski*, Imotski: Franjevački samostan; Makarska: Služba Božja, 1989., str. 173–189.

M. Pavić, 2014, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: Od pada Carigrada do Svištovskog mira*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2014.

I. Pederin, 1994, La guerra fra Venezia e l' Impero Ottomano (1715-1718) e l'albeggiare delle coscienze nazionali Croata, Serba e Montenegrina, *Anteneo Veneto*, vol. CLXXXI, str. 201–228.

E. Pelidija, 1989, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699 – 1718*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1989.

E. Pelidija, 2011, The Influence of the Peace of Passarowitz on Bosnia, *The Peace of Passarowitz, 1718*, SAD, Indiana, West Lafayette: Purdue University Press, 2011, str. 111–131.

Š. Peričić, 1980, *Dalmacija uoči pada Mletačke Republike*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1980.

Š. Peričić, 1981, Gladne godine u Mletačkoj Dalmaciji XVIII. stoljeća, *Radovi zavoda JAZU u Zadru*, sv. 27–28, 1981, str. 179–194.

Š. Peričić, 1993, Glavari i časnici Vojne krajine u Dalmaciji, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 35, 1993, str. 219–232.

Š. Peričić, 1999, Hajdučija u mletačkoj Dalmaciji XVIII. stoljeća, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 41, 1999, str. 203–212.

Š. Peričić, 2000, Neki Dalmatinci – generali stranih vojski, *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 42, 2000, str. 195–220.

G. Stanojević, 1962, Dalmacija u vrijeme mletačko-turskog rata 1714-1718. godine, *Istorijski glasnik*, 1962, str. 11–49.

G. Stanojević, 1987, *Dalmatinske krajine u XVIII. vijeku*, Beograd: Istorijski institut, Zagreb: Prosvjeta, 1987.

H. Šabanović, 1959, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo: Naučno društvo NR BiH, 1959.

Lj. Šimunković, 2018, *Problematika prevođenja povijesnih dokumenata na talijanskom jeziku*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018.

Z. Tolić, 2018, Oslobođenje Imotskog od osmanlijske vlasti, *Gospa u Imoti: Zbornik radova u prigodi 300. obljetnice oslobođenja Imotskoga od Osmanlija*, Imotski, 2018, str. 7-23.

A. Ujević, 1991, *Imotska krajina*, Imotski: Matica Hrvatska, 1991.

R. Zaradić, 2015, Pred 300. obljetnicu od odlaska Osmanlija – imotska ranosrednjovjekovna tvrđava Topana, *Hrvatska revija*, br. 2, 2015, str. 29 – 35, <https://www.matica.hr/hr/459/pred-300-obljetnicu-od-odlaska-osmanlija-imotska-ranosrednjovjekovna-tvrava-topana-24932/> (15. listopada 2021.)

V. Vrčić, 2020, *Plemena Imotske krajine*, Imotski: Udruga „Kap“ Imotski, 2020.

Internetske stranice

Modro jezero, <http://www.modrojezero.org/>, (20. studenoga 2021.)

Popis karata

Karta 1. Plan osvojenja utvrde Imotski (Z. Tolić, 2018, str. 14), original se nalazi u Zavičajnom muzeju Imotske krajine	6
Karta 2. Imotska tvrđava u 18. stoljeću, crtež (Z. Tolić, 2018, str. 11), original se nalazi u Zavičajnom muzeju Imotske krajine	7
Karta 3. Karta imotsko-bekijskoga polja prije i poslije Malog rata, modrojezero.org, M. Glibota.....	12
Karta 4. Imotski, Zadvarje, Omiš, Makarska, izradila Neda Vuković	21
Karta 5. Studenci, Vinica, Gornji i Donji Vinjani, Vinjani, Zavelim, izradila Neda Vuković	32